

Föld- és területrendezés 2.

Agrárvilági fordulatok, magyar reformok

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Föld- és területrendezés 2.: Agrárvilági fordulatok, magyar reformok

Prof. Emer. Dr. Szabó, Gyula

Lektor: Dr. Máthay, Csaba

Ez a modul a TÁMOP - 4.1.2-08/1/A-2009-0027 „Tananyagfejlesztéssel a GEO-ért” projekt keretében készült. A projektet az Európai Unió és a Magyar Állam 44 706 488 Ft összegben támogatta.

v 1.0

Publication date 2010

Szerzői jog © 2010 Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar

Kivonat

Kivonat: lásd bevezető

Jelen szellemi terméket a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény védi. Egészének vagy részeinek másolása, felhasználás kizárólag a szerző írásos engedélyével lehetséges.

Tartalom

2. Agrárvilági fordulatok, magyar reformok	1
1. 2.1 Bevezetés	1
2. 2.2 A magyar földbirtokrendszer történeti kialakítása	1
3. 2.3 Földbirtok-politika az első világháború idején	3
4. 2.4 A Nagyatádi-féle földreform	5
5. 2.5 Az 1945. évi földreform (első földreform)	6
6. 2.6 A mezőgazdaság „szocialista átszervezése” (második földreform)	10
7. 2.7 A szocialista nagyüzemi mező- és erdőgazdaságok kialakítása, a kialakítás	10
7.1. 2.7.1 A mezőgazdasági nagyüzemek kialakításának eljárásai	11
7.2. 2.7.2 A részleges tagosítás	12
7.3. 2.7.3 Az általános tagosítás /földrendezés/	13
7.4. 2.7.4 A kiegészítő földrendezés és az önkéntes földcsere	16
8. 2.8 Földtulajdon-viszonyok átalakítása kárpótlással (harmadik földreform)	17
8.1. 2.8.1 A kár mértékének meghatározása	19
8.2. 2.8.2 A földalapok képzése	20
8.3. 2.8.3 A termőföldlicitekről	21
8.4. 2.8.4 Az árverések meghirdetése és végrehajtása	21
9. 2.9 Eltérés és hasonlóság a földtulajdon és földhasználati viszonyok átalakítását eredményező „három nagy reform” között	22
10. 2.10 Összefoglalás	23
11. 2.11 Tárgymutató, fogalomtár	23

2. fejezet - Agrárvilági fordulatok, magyar reformok

1. 2.1 Bevezetés

A második fejezetből, modulból megismerhető a magyar földbirtokrendszer kialakulásának története a földesúr-jobbági rendszertől napjainkig. Vázlatosan bemutatjuk a földreformokat, a nagyobb "földmozgást" igénylő változásokat. A korszak bemutatását a három nagy reform eltéréseinek és hasonlóságának összefoglalása teszi teljessé.

A fejezetből Ön megismerheti:

- a magyar földbirtokrendszer kialakulásának történetét;
- az „első világháborús földbirtok-politikát”
- a Nagyatádi Szabó István nevéhez kötődő földreform eredményeit;
- az 1945. évi VI. törvény szellemében végrehajtott földreform fontosabb adatait, intézkedéseit és a végrehajtás eljárásait;
- A mezőgazdaság kollektivizálásának következményeit, annak pozitív és negatív hatásait;
- a kárpótlási törvények fontosabb előírásait, végrehajtásának módját és jellemző adatait;
- a reformeltéréseket és hasonlóságokat.

A fejezet anyagának elsajátítása után Ön képes lesz:

- ismertetni a magyar földbirtokrendszer kialakulásának történetét;
- tisztán látni a különböző időszakok birtokpolitikai intézkedésének hatását;
- megindokolni a birtokrendezés, a birtokkoncentráció szükségességét, egyenrangú partnerként részt vállalni a feladatok végrehajtásában.

2. 2.2 A magyar földbirtokrendszer történeti kialakítása

A Kárpát-medencében letelepedett törzsi szervezetben élő magyarok elfoglalt földjeinek birtoklásától kezdve nem ismertetjük részletesen a földbirtokrendszer létrejöttét. Csupán néhány jelentősebb momentumra hívjuk fel a figyelmet azért, hogy hallgatóink előtt világosan álljon az a földbirtokrendszer, amelyet gyökeresen először az 1945. évi 600 számú kormányrendelet alapján megindult földosztás változtatott meg.

Egy 1919-es móríci irat szerint az 1945-ös eljárás tekinthető a **10. földosztásnak** Magyarországon (A jegyzet és a tantárgy keretében mi ezt az első nagy reformnak tituláljuk).

Az **első** földosztást Árpád végezte, amikor a hét törzs között felosztotta a Kárpát-medencét.

A **második** Szent István vármegye rendszere.

A **harmadik** II. András nemesi alkotmányával, az 1222-ben kiadott Aranybullával kapcsolható össze.

A **negyediket** a török világ jelentette, a három féle adózással, a felhagyott falusi határokkal.

Az **ötödik** az 1689. évi bevándorlási fölszólítással és Lipót császár rendelkezéseivel, az Újszerzeményi Bizottság működésével kezdődött.

A **hatodik** a földelkobzással a XVIII. századi levert felkeléssel hozzá kapcsolatos (Zrínyiek, Rákócziak, földjének tulajdonosváltása).

Hetediknek sorolja Móricz az 1848-cal, a jobbágyfelszabadítással jelzett időszakot (Romány P., 2002).

A történelemből ismert **földesúr-jobbági rendszer** István király központi hatalmának megerősödésével nyugati mintára alakult ki. Ebben az időben földet csak a király adományozhatott. Így kapták birtokukat az egyházi és világi főurak, a köznemesek, valamint középbirtokosok. Előzőek a nagybirtokot részben tisztségük alapján birtokolták.

A jobbágyok a nagy- és középbirtokokon telepedtek le, munkájuk fejében házhelyet és művelésre alkalmas földet kaptak.

A jobbágytelek jogilag nem volt a jobbágy tulajdona, beépítésével, megművelésével csak használati jogot szerzett arra. Ebben az időben 1 hold föld - minősége szerint - 1100-1300 négyzetöl területet jelentett és a jobbágytelek nagysága vidékenként 24-40 hold között változott. A terület nagysága szerint voltak kéttelkes, másfél-, egész-, fél-, vagy negyed telkes jobbágyok. A jobbágyoknak haszonélvezeti jogaik címén lehetőségük volt az épület- és tűzifát a földesúr erdejéből kitermelni, állataikat a kijelölt legelőkön legeltetni stb.

Mindezek ellenében a jobbágyoknak fizetnie kellett. Házhelye után **adó**t (füstpénzt) fizetett, terményeiből az egyháznak **tizedet**, földesúrnak **kilencedet**, a szőlőtermésből **hegyvámot** kellett adnia. Egy egész jobbágytelek után 52 ígás, vagy 104 gyalognapot kellett teljesítenie. A szolgáltatásokat együttesen **úrbérnek**, a szolgáltatásra kötelezett jobbágyokat **úrbéresekknek** nevezték. Az úrbéresek jogviszonyait egyoldalúan, vagy az úrbéresekkel kötött szerződésekkel szabályozták. Az akkori magyar törvények egyoldalúan csak a jobbágyok kötelességeivel foglalkoztak. Volt idő, amikor egyetlen joguktól, a **szabadköltözködési jogtól** (miszerint a jobbágy átköltözhetett egy másik földesúr birtokára) is megfosztották.

A középkor folyamán Magyarországon is **hatalmas feudális birtokok keletkeztek**, amelyek urai jelentős katonai és politikai hatalmat gyakoroltak. Fennmaradásukat és további megerősödésüket biztosította az 1351. évi **ősiségi törvény**, amely megszüntette a különféle viszonyból származó birtokok közötti különbséget. Ha az elhalt tulajdonosnak nem volt megfelelő örököse, a birtok felett a király rendelkezett. A törvény a királyi adományi birtokokat is elidegenítési, terhelési és örökösödési korlátozásokkal családi tulajdonként juttatta a nemesi családoknak.

Az 1514. évi szabadságmozgalmak leverése a jobbágyok teljes kiszolgáltatottságát eredményezte. Megszüntették a szabadköltözködés jogát is, amelyet később Mária Terézia úrbéri rendeletével állított vissza.

Az 1848. VII. törvénycikk tette lehetővé, hogy „... a földesúr és jobbágy közötti szabad egyezség által meghatározandó bizonyos általános somma fizetésével akár egyes jobbágyok, akár egész községek földesúri tartalékaikat és adózásaikat ... tökéletesen és örök időre...” megváltásák.

Az úrbériséget az 1848. IX. törvénycikk törölte el, az ősiséget és az adományrendszert az 1848. XV. törvénycikk számolta fel.

A rendi országgyűlés táblái által 1848. március 18-án elfogadott a parasztságot minden tekintetben megnyugtató törvény:

Az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések, e törvény kihirdetésétől fogva örökösen megszüntetnek.

1. §. A törvényhozás a magán földesurak kármentesítését, a nemzeti közbecsület védpajzsa alá helyezi.
2. §. Ő Felsége a magán földesuraknak akénti kármentesítése iránt, hogy az eddi-gi úrbéri tartozásokkal felérő tőke érték részükre a közállomány által hiány nélkül kifizettessék, a legközelebbi országgyűlésnek részletesen kidolgozandó törvényjavaslatot fog magyar minisztériuma által előterjesztetni.
3. §. Oly helyeken, hol eddig úrbéri rendezés, vagy legelő-elkülönzés még meg nem történt, a faizásra és legeltetésre nézve az eddigi gyakorlat továbbá is megtartatik.
4. §. Az úri törvényhatóság megszüntetik; - ideiglenesen míg a törvénykiszolgál-tatás általánosan rendeztetni fog, azt, polgári ügyekben a sommás perekre néz-ve, ott, hol rendezett első bírósági hatóságú tanácsok

nincsenek, a szolgabírák, - büntető és rendes folyamatú polgári perekre nézve pedig a megyei törvény-szék fogja gyakorolni.

5. §. Oly földbirtokos ellen, kinek birtokához e törvény kihirdetése előtt úrbériség volt kapcsolva, a kereskedési viszonyokból eredő váltók kivételével, egyéb adóssági követelések, a törvény további rendeleteig fel nem mondhatók, és csupán a törvényes kamatok nem fizetése iránti követelések hajthatnak be ellene bírói eljárás útján.

A társadalom polgári átalakulása szempontjából döntő fontosságú volt a jobbágyfelszabadítás. Az úrbéres szolgáltatások azonnal és kötelezően megszűntek. A jobbágyfelszabadítás révén az ország népességének négyötöd része vált személyében szabaddá. A törvény szavai nem, de szellemisége egyértelművé tette, hogy a parasztek tulajdonosai lettek addig használt úrbéres földjeiknek. A parasztság több mint 90%-a lett kisebb-nagyobb földnek polgári tulajdonosa. Fontos volt, hogy az állam magára vállalta a földesurak elveszett jövedelmeikért történő kártalanítást. (Estók J. és társai, 2003)

Az úrbéri földek tulajdonának, valamint a jobbágyi tartozások teljesítéséből származó jövedelmek vesztese miatt a földesurak kártalanítását az 1853. 03. 02.-án, és az 1854. 01. 16.-án kiadott **kárpótlási és földtehermentesítési nyílt parancsok** rendezték (8 osztályba sorolták a megyéket és úgy állapították meg az egy jobbágytelekre eső kárpótlási összeget).

Előzőek szerint a jobbágytság 40 %-a kaphatta tulajdonába az addig használt úrbéri földeket. A nem úrbéri jellegű szőlők, „irtványok”,... felett megmaradt a földesúri tulajdonjog, fenntartották a használatért járó tartozásokat. A korábban föld nélkül maradtak ezután is mezőgazdasági bér munkából éltek.

A fejezet összefoglalása Tanka E. (1999) nyomán: Végeredményben a magyar megoldás a kelet-európai jobbágyfelszabadítások közül jelentősen kiemelkedett, mert a földalap meghatározó részére és a termelők döntő hányada javára szabad földmagántulajdont teremtett. Az úrbériség hazai megszüntetése a parasztság túlnyomó részét egész birtokával, másik részét (amely mást, szőlőt stb. is birtokolt) földjének egy - általában nagyobb - hányadával, a harmadik (számszerűen legkisebb) csoportját viszont csak személyében (háztelke és esetleges külsősége nélkül) emelte ki a feudális függésből. 1848 földbirtok – számait a miatt érdemes felidézni, mert a későbbi un. „földreformokkal” (ideértve az 1989 utáni földprivatizációval) való összehasonlításból kitűnik, hogy a földkérdés megoldásának modern kísérletei minőségileg jóval alatta maradtak a feudalizmus méhében fogant forradalmi földreformnak. 1848-hoz képest valódi földreformra Magyarországon - beleszámítva az 1945. évi földosztást is - mind máig nem került sor.

A **helytelen földbirtok-politika passzívnak bizonyult**, az elszegényedett lakosság városokba igyekezett, az elégedetlenség az Alföld egyes részein földosztó mozgalmakat eredményezett.

3. 2.3 Földbirtok-politika az első világháború idején

Az első világháború vége felé történelmileg **szükségessé és lehetségessé vált a magyar földkérdés megoldása**. A Tanácsköztársaság megszüntette a nagybirtokrendszert. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. 04. 03-án kimondta, hogy „Magyarország földje a dolgozók társadalmáé”. E rendszer megváltás nélkül elkobozta az összes közép és nagybirtokokat minden tartozékával élő és holt gazdasági felszerelésével, valamennyi mezőgazdasági üzemével együtt (Földes I. és tsai, 1974).

A rendelkezésre álló földet részben 200 kat. holdig terjedő árutermelő középbirtokok, más részét 5-20 kat. holdas családi kisgazdaságok létesítésére kívánták felhasználni. Utóbbiak biztosítottak volna lehetőséget a gazdasági cselédek és földmunkások földhöz juttatásához. Ma már tudható, hogy a törvény végrehajtása, az ellenérdekelt felek viselkedése és a külpolitikai helyzet kedvezőtlen alakulása miatt, igen lassan haladt: a nagybirtokosok szabotáltak, a szociáldemokraták „félszívvel” dolgoztak, a kommunisták pedig a termelőszövetkezetek szervezésébe kezdtek. Egészében véve elhibázottnak minősíthető az az intézkedés, amelyik a földet állami tulajdonban hagyta és a felülről létrehozott szövetkezetek kezelésébe adta. A nagybirtokokat nem osztotta szét, a kisárutermelő egyéni gazdálkodás céljára még ingyenes, örök használat formájában sem. Ez a magyar megoldás sajátos volt annyiban, hogy túlment a szovjet modellen is.

A történészek Magyar Tanácsköztársaság bukásának leglényegesebb okaként tartják számon azt, hogy a dolgozó parasztság a leírtak miatt sem válhatott az akkori munkásosztály szövetségessé. (Ennek tagolása a tantárgynak természetesen nem feladata).

A kor cselekvési programjának visszaidézését, témakapcsolódását szolgálja az alábbi rendeletek jegyzetbe szerkesztése:

Földosztás helyett államosítás

A Forradalmi Kormányzótanács 1919. évi XXXVIII. számú rendelete a közép és nagybirtokok állami tulajdonba vételéről 1919. április 3.

1. §. Magyarország földje a dolgozók társadalmáé. Aki nem dolgozik, annak tulajdonában föld nem maradhat.
2. §. Minden közép- és nagybirtok minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt minden megváltás nélkül a proletár állam tulajdonába megy át.
3. §. A kis- és törpebirtok a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt továbbra is megmarad az eddigi magántulajdonban. Hogy mely birtoktestek minősítendők kis- vagy középbirtokoknak, azt a helyi viszonyok figyelembevételével mindenkor a földművelésügyi népbiztoság határozza meg.
4. §. Sem a köztulajdonba átvett földbirtokok, sem azoknak felszerelése egyesek vagy csoportok között nem oszthatók fel.
5. §. A köztulajdonba átvett földbirtokok szövetkezeti kezelésre a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adatnak át. Ily termelő szövetkezeteknek tagja lehet minden 16 éven felüli férfi és nő, aki a termelésben megfelelő számú munkanappal részt vesz. A jövedelemben mindenki a végzett munka arányában részesedik.
6. §. A szövetkezetekről később kiadandó rendelet fog intézkedni.
7. §. A nagy- és kiscgazdaságok termelésének irányítója a földművelésügyi népbiztoság, ellenőrzői a helyi tanácsok.
8. §. Ez a rendelet kihirdetésének napján lép életbe.

A földbirtokrendezés végrehajtásáról

A Forradalmi Kormányzótanács XI. számú rendelete a földbirtokrendezés keresztülviteléről és a termelés folytonosságáról (1919. április 4.)

1.§. A földbirtokrendezés keresztülvitelére és a termelés folytonosságának biztosítására a következő szervek létesülnek:

1. Községi birtokrendező és termelést biztosító bizottság. Ez a bizottság a község földművestanácsa által választott három földművestag-ból áll; munkáját irányítja és szakkérdésekben támogatja a vármegyei birtokrendező és termelést biztosító bizottság által kiküldött szakember (gazdasági biztos), aki egyszersmind a szükséges tervet és javaslatokat elkészíti, a szükséges jegyzőkönyveket felveszi és amennyiben a bizottság határozatokat hozna, azokat írásba foglalja.

A bizottság feladata mindazoknak az intézkedéseknek megtétele, melyeket a földreformot végrehajtó szervek működéséről szóló utasítás előír. A bizottság mindezekben az ügyekben szavazás útján hozza meg határozatát. A vármegyei bizottság által a községi bizottságba kiküldött szakembernek szavazati joga nincs, a határozatot azonban közérdekből megfellebbezheti.

Válogatás a Forradalmi Kormányzótanács megalakulása előtti időszak (március 21.) eseménynaplójából:

1919

1. **január 18.** A köztársasági elnök Berinkey Dénest nevezi ki miniszterelnökké, földművelésügyi miniszter Búza Barna marad.
2. **február 8.** A köztársasági elnök **Nagy-atádi Szabó István** tárca nélküli minisztert kinevezi (az 1919. évi X. néptörvény alapján felállított) népgazdasági minisztérium élére.
3. **február 16.** Közzéteszik A földművelő nép földhöz juttatásáról szóló 1919 évi XVIII. néptörvényt.
4. **február 20.** A nincstelen parasztok Gödöllőn és Kerepesen megkezdik a föld felosztását

5. **február 23.** A földtörvény életbe léptetésével egy időben **Károlyi Mihály** saját birtokán, Kálon (Heves vm.) ünnepélyesen megkezdi a földosztást.
6. **március 1.** A Székesfehérvár és Vidéke című lap híradása: a szilfamáajor, a sárszentágotai és belsőmajori gazdaságokban termelészövetkezet alakul.
7. **március 4.** A kormány pártközi értekezletének tárgya: az önkényes földfoglalások meggátolására hozandó intézkedések. Termelészövetkezet alakul Lengyeltóiban.
8. **március 10.** Kaposvárott több ezer paraszt és munkás követelésére Nagyatádi Szabó István miniszter jóváhagyja a földfoglalásokat. (Estók J. és társai, 2003.)

4. 2.4 A Nagyatádi-féle földreform

A korszakolást az 1920. évi XXXVI. törvényben megalkotott földreform (a móríci sorban a kilencedik földosztás) eredményeinek bemutatásával, fontosabb adatainak leírásával folytatjuk. Ez a **földreform Nagyatádi Szabó István** nevéhez kötődik, aki mint földművelésügyi miniszter tevékeny részt vállalt annak végrehajtásában. Az intézkedés nemcsak a mezőgazdasági munkások gondjait enyhítette, hanem életképessé kívánta tenni a rendszer támaszának tekintett középbirtokokat, ugyanakkor megőrizte a nagybirtokok hagyományos szerkezetét. A reform a megművelhető földterület 4 %-át, a nagybirtok jelentéktelen százalékát, a legtávolabb fekvő, legnehezebben megművelhető területeket érintette. Kiosztásra igénybe vettek 1,15 millió kh (0,66 millió ha) földet Ebből kb. 432 000 hektárt kisembereknek juttattak és több mint 200 000 fő volt azoknak a száma, akik házhelyet kaptak. A juttatások következtében több százezerrel, 771 000-re nőtt az 5 kh (2,9 ha) alatti birtokosok száma (Fazekas B., 1995).

A földhétség megmaradt Magyarország új határai között is, a meggyengített reform intézkedései csak látszólag változtattak az állandósult feudális állapotokon. A paraszti tulajdonra épülő, jövedelmezően működő agrárszervezet kialakulása elmaradt, egyedülként Európában.

1935-ig a kisbirtokosok száma növekedett, kb. 4,5 millió embert élt a családtagokkal együtt mezőgazdasági munkából. Jó áttekintést ad mindezekről a következő ábra.

Gazdaság nagyság (kat. hold)	A gazdaságok		Szán to	Mező-gazda-sági	Összes	Szántó	Mező-gazda-sági	Összes						
	száma	Megosz-lása(%)							Terület					
									ezer kat.hold			megoszlása (százalék)		
0-1	214,9	17,9	119	207	236	1,2	1,6	1,4						
1-5	556,1	45,6	1 080	1 333	1 394	11,1	10,2	8,7						
5-10	204,3	16,8	1 174	1 415	1 477	12,0	10,8	9,2						
10-20	144,1	11,8	1 617	1 937	2 025	16,6	14,7	12,6						
20-50	73,6	6,0	1 681	2 036	2 169	17,2	15,5	13,5						
50-100	15,2	1,2	702	921	1 036	7,2	7,0	6,5						
100-200	5,8	0,5	428	651	805	4,4	5,0	5,0						
200-500	3,8	0,3	552	926	1 180	5,6	7,0	7,3						
500-1000	1,9	0,1	438	731	941	4,5	5,6	5,9						
1000-5000	0,9	0,1	816	1 212	1 701	8,4	9,2	10,6						
5000-	1,1	1,1	1 148	1 765	3 107	11,8	13,4	19,3						
Összes gazdaság	1 219 715	100,0	9 755	13 134	16 071	100,0	100,0	100,0						

2-1. ábra: A gazdaságok száma és területi megoszlása 1935-ben

A földbirtokviszonyok alakulását csekély mértékben a földforgalom (magánparcellázások hatására) is befolyásolta, amely 1931-ben érte el csúcspontját 30 000 kh (17 260 ha) földdel, utána már csökkent.

A parasztság földtulajdonát vásárlással is gyarapította bizonyos korlátok között (Az 1 000 kh-nál (575 ha) nagyobb föld ára mintegy 50 %-a volt az 1-5 kh (0,6-2,9 ha) területének).

Az 1920-as földreform befejezésére 1933-ban törvényt alkottak, de a befejezés végső időpontja 1941. 12.30. volt, amikor valamennyi iratot át kellett adni a Földművelésügyi Minisztérium (FM) irattárának. Az utána következő földmozgás nem volt jelentős, nem változtatott lényegesen a birtokszerkezeten, most sem teljesült a földnélküliek és törpebirtokosok földtulajdon iránti vágya.

1920 és 1936 között 300 000 vidéki család jutott házhelyhez, amely a kapcsolódó törvénykezés sikerét jelentette.

5. 2.5 Az 1945. évi földreform (első földreform)

E földreform elrendeléséről az 1945. évi VI. törvény gondoskodott, törvényerőre emelve a Debrecenben március 17.-én kiadott 600/1945. M.E. számú „**A nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról**” szóló rendeletet. A hatálybalépés időpontja 1945. 03. 18-a volt. A kormány rendkívüli ülésén a rendeletet Nagy Imre terjesztette elő és a jelenlevők egyhangúlag fogadták el. Március végén elkezdődhetett a földek tényleges kiosztása.

A földreform az ország csaknem minden községét érintette. A megművelt területnek 34,8 %-a került felosztásra, mintegy 650 000 személy között. A földreform végrehajtásában döntő szerepe volt a dolgozó parasztokból 3200 községben, közel 30 000 taggal alakult községi földigénylő bizottságoknak, amelyekre a rendelet a földosztás lebonyolítását rábízta. A juttatás átlagosan 5 kat. hold föld volt, de az összes jogos igények kielégítésére mégsem adott lehetőséget. A földosztásból ténylegesen kimaradtak száma legalább 100 000 főre becsülhető. A felosztott területből a mezőgazdasági munkásoknak 48 %-a, a gazdasági cselédeknek 53 %-a, a törpebirtokosoknak 53 %-a és a kisbirtokosoknak 20 %-a jutott földhöz.

A földosztással megszűnt az a feudális egyenlőtlenség, amellyel Magyarország egyedül állt a kulturnemzetek között. A juttatások során számos új törpe- és kisbirtok keletkezett, illetve a már meglévő kiegészült. Az 5-10 holdas kategóriában a gazdaságok száma 90 %-kal, a földterület pedig 130 %-kal gyarapodott. **A magyar birtokmegoszlás jelentős mértékben módosult.**

A reform, az egyéni juttatásokon kívül, az igénybevett földbirtokok jelentős hányadát közületi célokra biztosította. Az igénybevett erdőket, legelőket, nádasokat csaknem teljes egészében közületi célra rendelték.

Az elkobzás és megváltás útján igénybevett 5 599 000 kat. hold (3,2 millió ha) földből kerekén 3,3 millió kat. holdat biztosítottak egyéni juttatásokra, míg az összes többi közületi célokra tartották fenn. A közületi kategóriában, első a sorban a községi, közbirtokossági és állami tulajdonba adott erdők területe (1 460 000 kat. hold). Ezt követte a közlegelők céljára juttatott mintegy 422 000 kat. hold ingatlan. Ezen belül mintegy 20 000 kat. hold jutott egyházi, 59 000 kat. hold minta-, tan-, és kísérleti gazdaságok céljára, míg a fennmaradó többi, állami gazdaságok és nádüzemek, telepítési és házhelyosztási célokra szolgált (utóbbival a fejezet későbbi részében részletesebben is foglalkozunk).

A földosztás jogi megoldása az volt, hogy **megváltás** címén igénybe vették az ezer kat. hold feletti birtokokat teljes egészében, a 100 és 1000 kat. hold közöttieket pedig a 100 kat. holdat meghaladó részükben. A szőlők, gyümölcsösök 20 kat. holdat meghaladó része került igénybevételre.

Elkobzás címén vették igénybe a hazaárulók és népellenes elemek földbirtokát teljes egészében. A mezőgazdasági termeléssel élethivatásszerűen foglalkozó személyek földbirtokát 200 kat. holdig, az ellenállási mozgalomban részt vett személyekét pedig 300 kat. holdig **mentesíteni** lehetett. Mentések voltak továbbá az állami és közbirtokossági legelők. Az ilyen címen igénybe vett földekből létesült az a **földalap**, amelyet az előzőek szerint szétosztottak.

Köztudott, hogy a hivatkozott történelmi jelentőségű rendelet a reform végrehajtását népi szervekre, a községi **földigénylő bizottságokra** bízta. A végrehajtási utasítás értelmében a községekben a földigénylőkből földigénylő bizottságokat kellett szervezni, melyek csupán az igényjogosultságot bírál-ták el, összeírták az igénybe veendő földeket és javaslatot tettek az igénybevétel formájáról. A döntés joga a megyei földbirtokrendező tanácsokat illette meg. Ezen szervek három szakképzett (jogi, mérnöki és mezőgazdász) tagját a földművelésügyi miniszter jelölte ki, két-két tagját pedig a mezőgazdasági munkások szervezete illetve a helyi koalíciós pártok delegálták. Létrehozták még az Országos Földbirtokrendező Tanácsot, amelynek kilenc tagja közé a politikai pártok képviselőin kívül földigénylők is bekerül-tek (tagjai: Veres Péter [NPP], Nagy Ferenc és Kerék Mihály [FKgP], Donáth Ferenc [MKP] Takács József [SZDP].) A mindennapi gyakorlatban azonban a földigénylő bi-zottságok a teljes végrehajtást kezükbe vették, azaz az adatfelvételen túl maguk vettek igénybe a földeket, azokat elosztották, majd birtokba is adták. (Estók J. és társai, 2003)

A munkák technikai lebonyolítását a megyei földhivatalok és az Országos Földhivatal végezte. (A földhivatali szervezet nem azonos a jelenlegivel).

A munkálatokat gyorsan kellett végrehajtani a termelés folytonossága, valamint amiatt, hogy az új tulajdonos telekkönyvi tulajdonos is legyen. A gyors ütem, a feladat nagysága nem tette lehetővé, hogy a pontosság, gondosság, más hasonló jellegű munkákkal azonos legyen.

Mikor a népi szervek munkájukat a nagybirtokok felosztásával befejezték, a földreform még nem volt befejezettnek tekinthető, utána következett a kiosztott ingatlanok **műszaki felmérése és telekkönyvezése**. Ez - mint tudjuk - különleges szaktudást igénylő munka, amire a földigénylő bizottságok összetételénél fogva nem voltak alkalmasak.

Az 1947. évi V. tc. megszüntette a népi szerveket és hatáskörüket a megyei földhivatalokra, illetve az Országos Földhivatalra ruházta át. Ebben az időben alig volt község az országban, ahol az igénybe vett ingatlanok műszaki munkarészeit megküldték volna az illetékes telekkönyvi hatóságokhoz. A kormány elrendelte a telekkönyvi munkálatok sürgős elvégzését, mert ez a bizonytalanság hátráltatta a termelést. 1947. október 1-ig - alig több mint 8 hónap alatt - az ország valamennyi községében elkészültek a munkarészek.

A rövid határidőből és a munka nagyságából eredően a munkarészek **vázlatos jellegűek** voltak, pusztán a kész helyzet rögzítésére szorítkoztak. Emiatt az Állami Földmérés legnagyobb részüket nem tudta átvenni és beilleszteni saját munkálataiba. Így **ideiglenes jellegű telekkönyvezést** nyertek. Nagyszámú magánmérnököt kapcsoltak be a munkákba, de szelekció nélkül. Munkájukat az Állami Földmérés leggyakorlottabb földbirtokrendezőinek vizsgálata és a munkarészek kijavítása után lehetett csak a telekkönyv részére átadni.

A juttatott ingatlanokra vonatkozó műszaki munkarészek elkészítésével, azoknak a telekkönyvi hatóságokhoz való megküldésével a földreform végrehajtása befejeződött.

E munkálatokkal kapcsolatban megemlítjük még, hogy a magántulajdonba adott földek feletti rendelkezés jogát a törvény különböző korlátozásoknak vetette alá. A korlátozások három vonalon jelentkeztek:

- a. a föld elidegenítésének és megterhelésének 10 éves tilalmában;
- b. ugyanerre az időszakra vonatkozóan az öröklési jog korlátozásában;
- i. és abban, hogy a juttatott föld megművelésének nagymérvű elhanyagolása esetén a figyelmeztetésen túlmenően a törvény lehetővé tette a juttatott föld megvonását.

Előzőekből következik, hogy a magántulajdonba adott földek tulajdonjoga tartalmát illetően **korlátozott földmagántulajdon**. Ez a korlátozás egyrészt megakadályozta a juttatottak elszegényesedését, másrészt biztosította a lehetőséget ahhoz, hogy később megindulhasson a mezőgazdaság „szocialista átszervezése”, kollektivizálása.

Az 1945-ös földreform során tehát sokféle érdek találkozott: a nagyhatalmi a pártpolitikai szempontok domináltak, de szerepet játszottak gazdasági megfontolások is. A mezőgazdasági munkások, cselédek földhöz juttatása, magántulajdonosi érdekeltségük felkeltése révén a kormányzat át tudta háritani a mezőgazdaság háború utáni helyreállításának terhét az új tulajdonosokra. Végül az is fontos, hogy a földtulajdonhoz jutott nincstelenek olyan történelmi igazságtételként fogták fel a földosztást, amely esélyt teremt arra, hogy tulajdonossá, önálló gazdálkodóvá váljanak. Fontos megjegyezni, hogy a mezőgazdasági kormányzat nemcsak a lakossági ellátást biztosítását kellett, hogy szem előtt tartsa, hanem a fegyverszüneti egyezményben vállalt jóvátételi és seregellátási kötelezettségek teljesítését is. A minisztérium nem volt könnyű helyzetben: miközben az őszi mezőgazdasági munkálatok megkezdését megakadályozta a vetőmaghiány, addig Magyarországnak hatvanhétezer tonna búzát kellett jóvátételre szállítania. Tovább nehezítette a helyzetet a szovjet hadsereg garázdálkodása, élelmiszer- és terményrekvirálása. (Estók J. és társai, 2003)

Az 1945. évi novemberi falu hangulatának megjelenítésére idézünk egy korabeli iratanyagból:

Közhírré tétetik!

„A termelési bizottság felhívja a község lakosságát, hogy az oroszok harmadik negyedévi jóvátételére ugorkát, sárgarépát, zöldséget, hagymát és céklát kell beszoigáltatni. Tekintve, hogy a hagymát és céklát megvenni nem tudtuk, felhívunk minden olyan lakost, akinek kertje van, hétfőn fél kg hagymát és 1 drb. céklát hétfőn reggel 8 órától délelőtt 11 óráig a községházán beszoigáltatni [köteles]. A többi termények pénzben lesznek kivetve. A

kerttulajdonosok az oroszoknak ki lettek mutatva kataszter alapján, így aki nem szolgál-tatja be a hagyományt, azokat kénytelen a termelési bizottság az oroszok részére kimutatni. Utoljára figyelmeztetjük a lakosságot, hogy a termelési bizottság rendeleteit és határozatait nagyon komolyan vegyék, mert ez az a szerv, amely az egész jóvátételt végzi." (Részlet a községi „dobolási könyvek” iratanyagából, 1945. november 10.)

További földbirtok-politikai tennivaló volt a **házhelyosztás, házhelyrendezés**.

A házhelymunkálatoknál már lényegesen jobban megválogatott mérnökök dolgoznak, az ellenőrzést, irányítást és vizsgálatot most az Állami Földmérés végzi az egyes megyei földhivatalok mellett felállított kirendeltségei útján. Ez egyben azt is jelentette, hogy a készített munkarészek nagy része alkalmas végleges telekkönyvi átvezetésre. Pénzügyi okok is indokolják ebben az esetben a pontosságot, a geodéziai munka színvonalasabb végzését, a követelmények fokozását. (Tájékoztatásul közöljük, hogy 1949-ig 418 000 házhely került kiosztásra, melyeknek átlagos területe 500 négyszögöl volt).

A nagybirtokrendszer megszüntetésével egy időben kiosztandó házhelyek műszaki munkáinak elkészítésénél követendő eljárást egy P.M. utasítás szabályozta. A rendelkezések előírták, hogy a házhelyek kiosztását számszerű eljárással kell elkészíteni annak érdekében, hogy azok az Állami Földmérés térképen átvezethetők legyenek. Így a földadó kataszter, valamint a telekkönyv átalakítása végleges lett.

A munkálatok ütemének meggyorsítása és a költségek csökkentése szükségessé tette, hogy számszerű, numerikus eljárás helyett - ott, ahol arra nem volt szükség - a műszaki igényeket kevésbé kielégítő, de lényegesen gyorsabb és olcsóbb rajzi (grafikus) eljárást alkalmazzanak.

Az Állami Földmérés állapította meg azt, hogy adott területen a műszaki munkát milyen eljárással kellett elkészíteni. Amelyik községről korszerű új térképek voltak, vagy ahol 200-nál több házhelyet kellett kiosztani, általában számszerű eljárást írtak elő. 200-nál kevesebb házhely kiosztása esetén ott, ahol kevésbé megbízható térképek álltak rendelkezésre és numerikus alappontsűrítés nem történt, ha a kiosztandó terület környezetében olyan alappontok vagy tereptárgyak voltak, amelyek viszonylag kevés méréssel lehetővé tették a kiosztásnak a földmérési térképbe való beillesztését, az ún. **beilleszthető grafikus** eljárást rendelték el.

A földhözjuttatottak, és a kisajátítottak között nem volt kapcsolat, így per sem keletkezett. A juttatottak a földet az államtól kapták, neki tartoztak a megváltási árral, amelyre külön pénzügyi alap létesült.

A jobb áttekinthetőség és szemléltetés végett az 1945. évi földreform számszerű adatait az alábbiakban is megadjuk (Fazekas, 1995.),

A juttatott foglalkozása	Juttatásban részesültek száma (fő)	A kiosztott terület			Egy személy részére juttatott átlagos terület	
		ezer kat.hold	ezer hektár	aránya (százalék)	kat.hold	hektár
Gazdasági cseléd	109 875	922	531	28,3	8,4	4,8
Mezőgazd. munkás	261 088	1 288	741	39,5	4,9	2,8
Törpebirtokos	213 930	829	477	25,5	3,9	2,2
Kisbirtokos	32 865	143	82	4,4	4,4	2,5
Szegődményes iparos és kisiparos	22 164	54	40	1,7	2,4	1,4
Képesített (okleveles) gazda	1 256	15	8	0,4	11,6	6,6
Erdészeti alkalmazott	1 164	7	4	0,2	6,0	3,4
Összesen	642 342	3 258	1873	100,0	5,1	2,9

2-2. ábra: A földreform során földjuttatásban részesültek száma és juttatott terület a juttatott foglalkozása szerint

A korszakokhoz kapcsolható az agrárfelsőoktatás egyik, anyaintézményünket is érintő átalakítása:

A Magyar Agrártudományi Egyetem megalakulása

Nagy Imre miniszteri tevékenységének részét képezte az agrár-felsőoktatás átszervezése is. 1945-ig a vallás- és közoktatásügyi valamint a földművelésügyi tárca közös felügyelete alá tartozó egyetemi képzés a műszaki-gazdasági felsőoktatás keretében zajlott. A Nagy Imre vezette minisztérium rendelete értelmében a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemből kivált a mezőgazdasági és állatorvosi kar, továbbá a bányá-, kohó- és erdőmérnöki osztálya, s azokat a Földművelésügyi Minisztérium főhatóságába vonták. 1945 őszén az említett intézmények és a mosonmagyaróvári, keszthelyi és debreceni mezőgazdasági főiskolák, valamint a

Kertészeti és Szőlészeti Főiskola egyesüléséből megalakult a Magyar Agrártudományi Egyetem. Az ön-álló agráregyetemen négy kar szerveződött: a mezőgazdaság-tudományi, az állat-orvos-tudományi, az erdőgazdaság-tudományi valamint a kert- és szőlőgazdaság-tudományi kar. (Estók J. és társai, 2003)

A földkérdésben való tájékozódást segítő a fejezet összefoglalásaként újból idézzük Tanka E. (1999) professzort:

„A hazai reform eltért a többi ország gyakorlatától abban, hogy ott a juttatásból jelentősebb arányban részesültek a már birtokkal rendelkezők is.

A földosztás az **5-20 holdas** családi üzemek relatív arányát növelte, viszont **csökkentette az árutermelő gazdaságokét**. Azon gazdaságok száma és súlya lett meghatározó, amelyek bérmunkát nem alkalmaztak, de szabad munkaerő-kapacitásuk sem volt. Az összes szántónak mintegy 2/3-a ilyen kisgazdaságok tulajdonába került. Az 5 kh nagyságú birtokok száma megnőtt, a művelt területek pedig rendkívüli módon felaprózódtak. Mindez **családi munkaerőn** alapuló **kisparaszti mezőgazdaságot** hozott létre anélkül, hogy a földosztást **agrárreform** követte volna. A kialakult **törpebirtokok** - a kezdetleges technológia, tőke- és eszközhiány mellett - még a család munkaerejét sem tudták kihasználni, legfeljebb önellátásra törekedhettek és - meghatározó súlyuk miatt - **viSSZAVETTÉK A MEZŐGAZDASÁG ÁRUTERMELÉSÉT.**”

A kortársak közül *Veres Péter* már 1948-ban éleslátóan felfedte a földreform alapellentmondását. „Csak az egyik véglet tűnt el, a nagybirtok, a másik véglet, a 10 holdon aluli, tehát a család foglalkoztatására **nem elegendő törpebirtok óriási arányban megszaporodott**”. A kortárs azonban még nem láthatta a magyar földreform miért-jét és valódi mozgatóerejét. Annak szinte minden hazai szereplője azt **polgári demokratikus reformként** élte meg, a történetírás pedig mindmáig e jelzővel illeti. Valójában viszont nem történt más, mint hogy a **Rákosi vezette Kommunista Párt a földreformmal előkészítette a magyar mezőgazdaság erőszakos kollektivizálását, a kisparaszti magántulajdon szétzúzását, a kolhoz-modell uralomra juttatását.**

Hogyan történhetett mindez - a magyar társadalom csalárd félrevezetésével? Amint erre Korom Mihály történész 1994 szeptemberében nyilvánosságra hozott levéltári kutatási dokumentumai fényt vetnek, az 1945. évi magyar földreformot kezdettől fogva a sztálini politika drasztikus diktátuma irányította. Eszerint Sztálin személyesen utasította a KP vezetőségét és Rákosit - az utasítás végrehajtásának ellenőrzésére: Vorosilov marsallra bízva -, hogy a KP miként taktikázzon a földkérdésben. Az utasítás lényege: **a hatalom megragadása végett minden dolgozó parasztnak földtulajdon juttatást kell ígérni, azonban annak mértékéről - az üzemmérségről - a pártnak nem szabad nyilatkoznia.** Ez majd később, az adott lehetőségek szerint dől el. (Megjegyzendő, hogy Kelet-Európa szerte ez a „sztálini recept” szolgált a még demokratikus választások során a kommunisták tömeg-befolyásolásának a parasztság körében kiépítésére. Így a Magyarországgal azonos párttaktika a **lengyel földreformnál is bizonyított.**) E „bölcse előrelátás” a kollektivizált agrárjövőt építette. Az atomizált életképtelen kisparaszti parcellákra szakadt földbirtokszerkezet ui. képtelen a válság-ból kitörni. Így egy-két év „türelmi idő” (a termelés vegetálása) után a kommunista párt most már a **gazdasági ésszerűség** és a paraszti **osztályszövetség** nevében kezdhet az etatizmusnak megfelelő, társas nagyüzemi fölhasználat totális kiépítéséhez, az egy központú pártirányításnak alávetett kolhoz-modell bevezetéséhez.

Az 1948 június után beindult **első erőszak-hullám a mezőgazdaság „szövetkeztetésére”** (a „kuláknúzó” politika, a kíméletlen adóprés, a kötelező beszolgáltatás hírhedt „padlás-lesöprései”, a tőrészhatárt fenyegető kizsákmányolás, a parasztság földtől való megfosztása, koholt vádak - közellátási büntett - címén deportálás stb.) különleges levéltári dokumentumok nélkül is egyértelműen bizonyítják, hogy a **földreform** - amely „a föld azé, aki megműveli” - politikai szöveggel indult és termelői magántulajdon ígért - a **földmagántulajdon teljes felszámolásába** torkollott. A termelői elsajátítás évezredes modernitási értékrendjét ezzel - nem 1848, hanem - az **államszocializmus** temette maga alá.”

A földreform-intézkedések az erdőterületet, az erdővagyont is érintették:

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány földreform-rendelete nemcsak a nagybirtok-rendszer felszámolásáról intézkedett, hanem az erdők államosításáról is, mely kiterjedt az erdősítésre szolgáló területlen területekre."valamint az Alföldön a „100 kat. holdat meghaladó fásításra kijelölt területekre. A 10-100 kat. h. kiterjedésű erdők pedig állami ellenőrzés mellett községi tulajdonba kerültek. Ezzel a lépéssel a magyar erdők tulajdoni szerkezete gyökeresen átalakult, hiszen létre-jött egy hatalmas, az erdők 90%-át magába foglaló állami erdőbirtok, mely or-szágszerte állami erdőgazdaságok kezelésben volt.

Kezdetben az erdőgazdálkodás legfőbb feladata az volt, hogy a háború, majd az újjáépítési időszak által alaposan megtépázott erdők szerkezetét helyrehozza, a vágásterületeket felújítsa és az elmaradt nevelővágásokat elvégezze. Az első öt éves tervtől kezdve egyre inkább az erőltetett ütemben fejlesztett ipar faanyag-szükséglete került előtérbe. Erre a kihívásra az erdészeti politika egyrészt tudatos faanyag-gazdálkodással, másrészt pedig nagyarányú erdőtelepítések és fásítások megindításával válaszolt. (Estók J. és társai, 2003)

6. 2.6 A mezőgazdaság „szocialista átszervezése” (második földreform)

1959 és 1962 közötti években a földhasználati viszonyokban igen jelentős változás következett be, a **magyar mezőgazdaságot szovjet mintára erőszakosan kollektivizálták**. (1959 márciusában törvényerejű rendelet készült a termelőszövetkezetekről, amelynek értelmében 15 hónap alatt – ígéretekkel, zsarolással, néha fizikai erőszakkal – befejeződött a paraszti magángazdálkodás felszámolása). Eredményeként a földeknek mintegy 6 %-a maradt magántulajdonban (80 % szövetkezeti, kb. 14 % volt az állami gazdaságok használatában). A „szovjet minta” akkor azt jelentette, hogy a háztáji gazdaságokat „átmeneti rossznak” tekintették, a mezőgazdasági- és élelmiszertermelést hosszú távon nagyüzemekkel kívánták megoldani. A szovjetek valamennyi szocialista országnak az állami földtulajdon kizárólagosságát javasolták.

Szerencsére ezt a radikális fordulatot **1962 után már pozitív elemek** is követték, agrárpolitikánk fokozatosan tért el-, majd elszakadt a szovjet agrár modelltől, és a keleti blokkban egyedülállóan, sajátos jellemzőkkel (vegyes tulajdon, kistermelés elismerése és támogatása, kooperációs és integrációs kapcsolatok, nyitás nyugat felé, termelési rendszerek bevezetése és általánossá válása, melléküzemágak támogató fejlesztése,...) gazdagította a mezőgazdaságot, amely igen gyorsan fejlődött és összekapcsolt az élelmiszeriparral.

1965 és 1985 közötti szakaszt a **dinamikus fejlődés, a gyors gazdasági növekedés és a figyelemre méltó eredmények** jellemezték. Az 1970-es évektől a magyar mezőgazdaság volt az egyetlen nettó teherviselő ágazat, exportaktívuma ekkor elegendő volt a hitelkamatok törlesztéséhez. A magyar agrártermelés az ország, de a KGST látványos sikerágazata is volt. Mint tudjuk, több mutató alapján is előkelő helyen állt a világban. (⇒7. modulban részletesebben)

Természetes, ennek a ciklusnak is voltak **negatív hatású** folyamatai, melyekről az 1. modulban írtunk. Ma már állítható, hogy a nagyüzemek, kistermelések, termelési rendszerek mellé - de nem helyettük! - ki kellett volna építeni a megfelelő méretű, felszereltségű és tőkeerős családi gazdaságokat és azokkal együttműködve optimalizálni a termelést és értékesítést.

Ilyen körülmények után jutottunk el a harmadik földreformhoz.

7. 2.7 A szocialista nagyüzemi mező- és erdőgazdaságok kialakítása, a kialakítás

Ismeretes, hogy Magyarországon az un. szocialista termelési mód elsősorban a mezőgazdasági és erdőgazdasági nagyüzemekben, valamint a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben valósult meg.

A több fő- és melléküzemággal vagy egy alapvető termelési ággal gazdálkodó un. **általános**, illetve **szakosított állami gazdaságok** nagyrészt 1948-tól alakultak ki, a földreform során ki nem osztott uradalmi, felajánlott földeken és az 1945 előtt is létező állami birtokokon. Feladatuk sok-rétű. Mindenekelőtt meg kellett valósítani a magas fokú árutermelést, el kellett látni a mezőgazdasági üzemeket nemesített vetőmaggal, a tudomány eredményeinek felhasználásával, az állattenyésztésben és a növénytermesztésben egyaránt meg kellett teremteni a mintaszerű szocialista nagyüzemi gazdálkodást.

Állami erdőgazdaságaink szakterületüknek megfelelően hasonló feladatokat láttak el. Megvalósították az élőfákészlet bővített újratemelését, kielégítették a fában és egyéb erdei melléktermékben jelentkező népgazdasági igényeket, erdőket telepítettek, fásításokat végeztek. Napjainkban egyre nagyobb gondot fordítanak arra, hogy az erdők védelmi és közjóléti funkciója megfelelőképpen érvényesüljön. Az erdész szakemberek sokat fáradoznak azon, hogy az erdők hármass /termelési, védelmi és üdülési/ funkciója - a társadalmi szükséglet és a lehetőségek szerint - össze legyen hangolva. Az erdőgazdaságok 1945-ben alakultak meg, a földreform által érintett uradalmi erdők és a régi állami erdők területén. A témában az új (2009. évi XXXVII. tv.) célmegjelölésében az alábbiak szerint fogalmaz:

A törvény célja, hogy az erdő és a társadalom viszonyának szabályozásával, kiemelten a fenntartható erdőgazdálkodás feltételeinek meghatározásával biztosítsa az erdő, mint a természeti tényezőktől függő és az emberi beavatkozásokkal érintett életközösség és élőhely fennmaradását, védelmét, gyarapodását, továbbá az erdő hármaskörének, azaz a környezetre, társadalomra, valamint a gazdaságra gyakorolt hatásának kiteljesedését, és ezzel kiemelten hozzájáruljon:

- a. a klímaváltozás hatásainak csökkentéséhez,
- b. a biológiai sokféleség megőrzéséhez,
- i. a vidékfejlesztéshez, az erdőgazdálkodással összefüggő foglalkoztatási lehetőségek bővítéséhez,
 - a. az ország környezeti állapotának javulásához,
 - b. a felszíni és felszín alatti vizek védelméhez,
 - c. a termőtalaj, a mezőgazdasági területek védelméhez,
 - d. a fa, mint megújuló energia- és nyersanyagforrás biztosításához,
 - e. a tiszta ivóvíz biztosításához,
 - f. az egészséges élelmiszerek előállításához,

azaz az emberi élet fenntartásához és minőségének, biztonságának javításához, figyelemmel az egészséges környezethez fűződő alapjog érvényesítésére.”

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek a tagok önkéntes személyi és vagyoni társulása útján létrejött mezőgazdasági nagyüzemek vállalatyszerű gazdálkodást folytattak, megalakulásukhoz a nagyüzemi gazdálkodás feltételei, megfelelő taglétszám és célszerűen rendezett földterület volt szükséges.

A termelőszövetkezetek szervezése 1949-ben kezdődött, gazdálkodásuk fejlődése kisebb zökkenőktől eltekintve 1956-ig folyamatosnak mondható, de 1957-ben a használatukban lévő földterület, ismert okok miatt, lényegesen csökkent. Mint írtuk az 1959-1962 közötti években jelentős változás következett be, a parasztság túlnyomó többsége a szövetkezeti gazdálkodási formát választotta, csaknem minden községben termelőszövetkezet alakult.

Hazánkban a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek kialakulása idején a **földrendezésnek /tagosításnak/ igen fontos feladata a szétszórt ingatlanok szektoronkénti nagyüzemi táblába való összevonása volt.** A kialakítás módja aszerint változott, hogy a rendelkezéssel érintett községben a terület mi-lyen hányada volt a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok és egyéni parasztek használatában. (Szabó Gy., 1983)

7.1. 2.7.1 A mezőgazdasági nagyüzemek kialakításának eljárásai

Nagyüzemi módon gazdálkodni, gépekkel földet művelni, betakarítást végezni csak nagyobb táblákon lehet. A felaprózott kis parcellákból, földrészletekből álló területeket vagy területrészeket valamilyen tagosítással alakították ki. Olyan községekben, amelyekben a terület kisebb része volt a szocialista szektor használatában, sok volt az egyéni parasztbirtok, a nagyüzemek területeit a község csak egy bizonyos részére kiterjesztett **részleges tagosítással** rendezték. A szocialista községekben, amelyek területének nagy része az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek használatában volt, az egész község területére kiterjedő **általános tagosítással** alakították ki a társadalmi igényekhez igazodó, gazdálkodás céljára szükséges területeket. /Utóbbi földrendezésnek is nevezték, bár ez nem fedi általános fogalmát, hiszen annak pusztán egyik eljárása/.

A részleges tagosítást az indokolta, hogy sokszor néhány száz hold területet kellett kialakítani, mert csak 20-30 család lépett a szövetkezeti gazdálkodás útjára. Amikor növekedett a szövetkezetek területe, újabb családok léptek be a szövetkezetbe, újabb tagosítást lehetett kérni, ha a lakosság többsége már tag volt és a község összterületének 70-80 %-a a nagy-üzemi gazdálkodás rendelkezésére állt, általános tagosításra került sor.

Önkéntes földcserevel már ebben az időben is lehetett nagyüzemi táblákat kialakítani, de ez ritkán járt eredménnyel. Ennek lényege, hogy a nagyüzem kicserélte valamelyik különálló földjével az olyan földtulajdonos földjét, akinek a szocialista nagyüzem mellett, vagy annak területén belül volt a földje.

Érvényessége közgyűlési hozzájáruláshoz volt kötve, amely tovább lassította az amúgy is hosszú előkészületi munkát.

Mindegyik eljárást csak a megyei tanács végrehajtó bizottságának engedélye alapján lehetett megindítani. A munkálatok irányítása és ellenőrzése a földművelésügyi miniszter feladata volt; a műszaki munkák az Állami Föld-mérési és Térképészeti Hivatal hatáskörébe tartoztak (5. modul).

A szocialista nagyüzemek a tagosítás következtében sem terület, sem egyéb tekintetben nem kerülhettek hátrányosabb helyzetbe, mint az eljárást megelőzően voltak. A termelőszövetkezet földjét szükség szerint egy, vagy két táblában olyan helyen alakították ki, ahol a szövetkezet, illetve annak tagjainak legtöbb földje volt. Törekedtek arra, hogy a tagosítások minél kevesebb egyéni dolgozó földjét érintsék. A termelőszövetkezetek és állami gazdaságok összevont földjeit gazdasági épületeik köré, lehetőleg a már meglévő tábláikhoz csatlakozóan jelölték ki. Egyénileg gazdálkodó parasztok táblákba eső földjeik helyett, azonos értékű, általában azonos művelési ágú földet kaptak. Ha a nagyüzemeknek szüksége volt földre, bizonyos esetekben föld felajánlásokat is el lehetett fogadni.

Mivel végleges területrendezésre a fejlődésnek azon a fokán nem kerülhetett sor, a községenként szervezett **tagosító bizottságok** tagosítási munkálatai főként **földnyilvántartási jellegűek** voltak.

A műszaki munka csupán egyszerűbb területosztásokra korlátozódott. Elsősorban tanyák és üzemközpontok körül alakították ki a nagyüzemi gazdálkodásra nem mindig alkalmas területet. Táblán belül maradtak a kisüzemi módon művelhető szőlők, gyümölcsösök, tanyák a hozzátartozó 800-1600 négyszögöl területtel.

7.2. 2.7.2 A részleges tagosítás

A részleges tagosítást végző bizottságnak földméréshez és földnyilvántartáshoz értő műszaki szakértő tagja is volt. Mint tudjuk ez a munka a község külterületének csak bizonyos részére kiterjedő birtokpolitikai tevékenység volt, amely nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas táblákat alakított ki.

A részleges tagosítás munkafolyamata a tagosítandó ingatlanok **számbavételével**, összeírásával kezdődött, összeírták, hogy mely ingatlanokat kell táblába összevonni, az ingatlanok területösszege megadta a kialakítandó táblák összterületét. Földnyilvántartási, kiosztási földkönyvek, földmérési terület jegyzékek alapján a "Tagosítandó ingatlanok jegyzéke" című nyomtatványokon községenként írták össze az érdekeltek adatait. Rendelet szabályozta, hogy mely ingatlanokat lehet, illetve nem lehet a tagosításba bevonni. Nem lehetett pl. bevonni a területkialakításba a belterületeket, a belterületbe eső ingatlanokat, szőlőket, gyümölcsösöket, erdőket, legelőket, stb.

Elhelyezkedési tárgyaláson döntötték el a nagyüzemi táblák helyét. Az egyéni gazdálkodókkal tárgyaltak arról, hogy a tervezett táblába eső földjéért ki, hol kap csereingatlant. Ezt az eljárást **cseretárgyalásnak** nevezték.

A gazdálkodási egységek, nagyüzemi táblák kialakításánál a 2.7.1. részben leírtakon kívül számos szempontot figyelembe vettek.

Többek között:

- a meglévő út és árokhálózat változatlanul hagyása mellett törekedtek arra, hogy az üzem területét lehetőleg a belterülethez csatlakozóan alakítsák ki;
- kerülték a határvonalak zezzugos, sok töréspontú kialakítását;
- előny illette meg az állami gazdaságokat épületek juttatásában és ezek köré csoportosították földterületeiket, valamint
- több községben lévő ingatlan esetében a községhatár mentén a terület lehetőleg egy tömbben való kialakítását;
- termelőszövetkezeteknél a számbavett területek művelési ágankénti mennyiségét lehetőleg táblákban is biztosították;
- 100 holdnál nagyobb táblát nem tagosítottak;
- major területet nem osztottak meg;

- az állami gazdaságok kialakítására vonatkozó elképzeléseket, amelyeket a gazdaságok un. **előtervekben** rögzítettek, figyelembe vették.

Irodai előkészítés után következett a helyszíni bejárás, a tervezett határvonalak ellenőrzése. Ha a kijelölt terület mindenben megfelelt a kö-vetelményeknek, akkor a határvonalat birtokvázlaton kijelölték és elkészítették az érintett terület táblakimutatását. Ez a kimutatás szolgáltatta a nagyüzem kialakított területének nagyságát.

A felajánlott csereingatlanokat rendszerint a gazdaságok olyan ingat-lanjaiból adták ki, amelyek a területükön kívül estek. Az ingatlanok cseré-jét az egyéni dolgozóktól igénybevett termőföldek minősége szerinti sor-rendben bonyolították le. Először azok a tulajdonosok választottak, akiknek a táblába eső ingatlanok közül a legjobb minőségű földjük volt. Érték megállapításnál a nyilvántartott adatokat, illetve a természetben talált állapo-tot fogadták el.

A csereingatlanokat a földméréshez értő műszaki szakértő betervezte a számbavett ingatlanok helyére, majd a szükséges megosztásokat a természet-ben kitűzte és a csereingatlant **birtokba adta**.

A tagosítás során minden megoszlásról nem mérhelyes, **vázlatos váz-rajzot** készítettek és a község változási jegyzékébe bemásolták a megosztá-sok eredményét. A nagyüzemi területről, valamint azzal szomszédos földrész-letekről a földnyilvántartás számára pauszpapíron, ceruzával összefüggő **térképmásolatot** készítettek. A tagosítás eredményét az Országos Földmérés Nyilvántartási térképein vezették át, csak a birtokvázlaton tüntették fel az egyes üzemek új területének határvonalait.

Végül összefoglaljuk azokat a **földmérési feladatokat**, melyeket a műszaki szakértő a részleges tagosítás során végzett:

Összegyűjtötte és a községbe vitte a munkához szükséges térképi és te-rületi adatokat, az 1945. évi földreform kiosztási vázrajzait, egyéb mel-léktérképeket, házhelyosztási és egyéb felosztási vázlatokat; valamint a területjegyzéket és a megosztások területkimutatásait. Ezzel lényegében a **földmérési előkészítés** befejeződött.

A **számbavételnél** azonosította a térképen a földrésztetek helyét, megadta, esetenként először számította a szükséges területi adatokat.

Az elhelyezkedési tárgyaláson kiszámította a tervezett táblák területét. Annyi földrésztetet vont össze, amíg a táblák összterülete azonos lett a számbavett ingatlanok területével.

A **cseretárgyalások alatt** bemutatta a bizottságnak és az egyéni gazdálkodónak a csereingatlanokat. Feljegyezte megegyezés esetén, hogy mely in-gatlanokat adják át egészben és hol van szükség megosztásokra. Később elvégezte a megosztásokat, elkészítette a kütűzési vázlatokat, majd kütűzte a csereingatlanok határvonalát.

A **birtokbaadás**, a területeknek az érdekelteknek történő megmutatása után a munkához felvett valamennyi térképet és terület jegyzéket visszavitte tárolási helyükre.

(A modul készítője 1959-ben III. éves erdőmérnök hallgatóként, Varga József és Tompos Imre évfolyamtársaival együtt a Győr-Sopron megyei Pereszteg községben három héten keresztül, a téesz szervezésével egyidőben, a gazdák szétszórt területeit nagyüzemi táblákba rendezte. A szövetkezetbe lépést ott a vagongyári munkások szervezték. Ez idő alatt az Erdőmérnöki Főiskolán az évfolyam részére oktatási szünetet adtak. A falu lakóival kialakult jó kapcsolat későbbi oktatói státuszomban is, Fehérvárra költözésemig megmaradt, folytatódott. Számos dologban tudtam segíteni nekik különféle feladatok megoldásában. Bizottságunk munkáját Giczi Vincze földnyilvántartó koordinálta és vezette).

7.3. 2.7.3 Az általános tagosítás /földrendezés/

Az általános tagosítás /földrendezés/ a község egész külterületére ki-terjedt, ezért földmérési szempontból lényegesen nagyobb feladatot jelen-tett, mint a részleges tagosítás.

A termelőszövetkezetek és állami gazdaságok szétszórt földrészteteit egységes terv alapján végzett munkálatokkal, üzemként **összefüggő területekké** vonták össze. Ismeretes, ennek az volt a feltétele, hogy a területek **túlnyomó többsége** már a termelőszövetkezetek használatában legyen /2300 ha-on aluli községekben a külterületi földek legalább 70 %-a, 2300 ha-nál nagyobbaknál a 80 %-a volt közös használatban/.

Az általános tagosítást, valamely községben csak akkor lehetett végre-hajtani, ha a községben valamennyi termelőszövetkezet és állami gazdaság kérte.

Minden lényeges kérdésben a községenként alakított **földrendező bizottság** határozott, amelyik a tagosítási munkákat végezte. A szakfeladatokat a bizottság mellett működő földrendező munkacsoport látta el. A csoportban földmérő, földnyilvántartó, mezőgazdász, továbbá az igazgatási munkában jártas szakember is dolgozott. Különleges feladatok megoldásában a csoport tagjain kívül még az erdészeti, árvízvédelem, vízgazdálkodás, stb. szakembereit is igénybe vették. A csoport vezetője a megyei tanács vb elnöke által kirendelt földrendező volt. Tagjainak száma, összetétele a feladat nagyságától és a község területétől függően változott.

Az eljárás menete hasonlított a 2.6.2. pontban ismertetett részleges tagosításhoz, de annál jóval nagyobb méretű volt.

A **földmérési előkészítés** során mindenekelőtt pótolták a földnyilvántartás hiányosságait, kijavították a talált hibákat, elvégezték az előzetes számbavételt; elkészítették az egyénileg gazdálkodók névjegyzékét, kimutatták a más községben lévő földtulajdonosok földterületeit, megállapították az igazgatási egységek /belterület, zártkert/ határvonalát. A munka műszaki előkészítése magában foglalta a helyszínelést, a község kicsinyített térképeinek, valamint a táblaterület-kimutatásnak az elkészítését.

A kicsinyített térkép /átnézeti vázlat/ méretaránya általában 1:5000, 1:20.000 volt a községek, illetve a városok nagyságától függően. Ez a vázlat általában egy lapon a község egész területét ábrázolta, készítésének alapja a nyilvántartási térkép volt. (Ilyen vázlatokat használhatunk ma is minden esetben, amikor a község teljes területét kell áttekinteni).

Nyilvánvalóan a térképek ma már nem az akkori, hanem a mai természetbeni állapotot ábrázolják. Az átnézeti vázlatok megbízhatósága függött a felhasznált térképi alaptól, a méretaránytól és a készítés módjától. Kisebbitését kezdetben négyzethálózatos kicsinyítéssel és pantografálással végezték. 1959 óta általában fényképezési utón kicsinyítik az egyes szelvényeket, majd a fényképeket egymás mellé ragasztják /montírozzák/ és ezekről rajzolják át az átnézeti térkép tartalmát. Pontosabb lett a térkép, ha a fényképezést méret-tartó anyagra, filmre készítették, amelyek nyomdai másolatok készítésére is alkalmasak voltak. Korábban pauszok, a pauszokról pedig fénymásolatok készültek. Az átnézeti vázlatot, mint tudjuk községenként, községhatárosan kell készíteni az alábbi **tartalommal**:

- a község igazgatási határvonalát,
- általában a táblahatárokat, az utakat, vasutakat, csatornákat, vízfolyásokat, erdők, legelők határvonalát,
- a táblák helyrajzi számait és területeit,
- a művelési ágak jeleit és határvonalait, az állandó építményeket, a majorokat, a táblán belüli tereptárgyakat,
- az elektromos és egyéb távvezetékek vonalait,
- a 100 m-nél hosszabb fasorokat,
- különféle bányákat,
- a már tagosított táblák határvonalait.

A térképen feltüntették a táblák számát és területét, de nem tartalmazták az egyéni ingatlanok határvonalát. Igen gyakori volt az, hogy a nagyüzemek több község határára települtek, amiken a területeket több község átnézeti vázlatáról kellett összeállítani.

A **táblák területeinek meghatározását**, az esetek többségében, a földmérési munkarészek területi adatainak egyszerű összevonásával, vagy ugyanezen munkarészek és a térképek alapján végezték. Az egyes táblák területét, az összegezési hibák elkerülése végett, valamelyik térképen planiméterrel, egyszeri körüljárással ellenőrizték. Grafikus területszámítással az egész község területét meghatározták akkor, ha az új vonalak a régi dűlőkeretvonalaktól nagymértékben eltértek.

A **helyszínelés feladata** nem igen tér el a részleges tagosításnál elmondottaktól. Célja: ellenőrzésekkel és mérésekkel biztosítani a térkép természettel egyező állapotát. A tagosítástól függetlenül vagy annak előkészítéseként végzett helyszínelést **térképhelyesbítésnek**, a tagosítás hasonló jellegű munkáit pedig **helyszínelésnek** nevezték.

A helyszíneléskor végzett bemérésekről **mérési jegyzetet** készítettek, a változásokat a nyilvántartási térképen ceruzával, az átnézeti vázlaton pedig piros tussal ábrázolták.

A **számbavételt** külön-külön végezték el a község egész területén gazdálkodó összes nagyüzem részére. Összeírták az állami gazdaságoknak a szomszédos községek határában használt, szétszórt területeit is. Az erdőterületek összeírását a kataszteri munkarészek alapján, az állami erdőgazdaság, illetve a közbirtokosság nyilvántartásának felhasználásával végezték el. Esetenként a területmegállapítás helyszíni azonosítással történt. Erdőknél külön kimutatták az állami erdőgazdaság tulajdonában /használatában/, a községi kezelésben, az állami gazdaság használatában lévő, valamint az akkor még létező közbirtokossági erdőket. Az erdősítésre átadott, az újraerdősítésre kerülő vágásterületeket, valamint az erdőhöz tartozó más művelési ágú földeket is az erdőterületek közé sorolták.

Állami gazdaságoknál a nagyüzemi tényleges használatban lévő földeket, termelészövetkezeteknél a ténylegesen használt területeket, a tagok és családtagjaik tulajdonában lévő valamennyi ingatlant számbavették. A számbavétel általános tagosításnál kiterjedt továbbá minden földtulajdonosra és használóra, amely területeket külön-külön mutattak ki /intézmények, állami vállalatok, közületek, legeltetési bizottságok, mezőgazdasági művelés alól kivett részletek stb. területei/.

Területkialakításhoz szolgáltatott adatot a munkacsoport mezőgazdászának munkája, aki a számbavétel idején a talajminőség és termőképesség alapján osztályozta a rendezett területet. Rendszerint öt minőségi osztályt állítottak fel, de ez nem érintette a kataszteri osztálybasorolást.

Az eltérő minőségű területek határvonalát az átnézeti vázlat fénymásolati példányán, az un. talajminőségi vázrajzon ábrázolták. Ez a vázrajz az általános tagosításnak fontos munkarészét képezte, mert azon a talajminőség mellett színezéssel feltüntették a fő művelési ágakat, a nagyüzemi gazdálkodásra javasolt szőlőket, gyümölcsösöket, az öntözött területeket és a fásításra alkalmas, vagy nagyobb terméketlen területeket stb.

A földek rendezésének irányelveit itt újból nem részletezzük, a 2.7.1 és a 2.7.2 pontokban ismertetett és érvényesített számos más szempontból csupán néhányat emelünk ki.

Olyan községben, ahol sok kis területű termelészövetkezet alakult, ezek területét egymás mellett vagy nagyobb szövetkezet területéhez csatlakozóan úgy helyezték el, hogy később a nagyüzemi termelésnek jobban megfelelő, nagyobb összefüggő mezőgazdasági területek alakulhassanak ki. Ez igen céltudatos, előre mutató elgondolás volt a gazdálkodás fejlesztési lehetőségeit illetően. Az állami gazdaság területi elhelyezésénél ügyeltek arra, hogy az a termelészövetkezetek fejlődését/egyesülését, új tagok belépését/ ne akadályozza.

Gondos, körültekintő munkával, alapos elemzéssel alakították ki a kísérleti gazdaságok területét, hiszen ezek optimális működése a fejlődés egyik kulcskérdése volt. Hullámtérben lévő, gyakori elöntéssel veszélyeztetett területeket, holt medreket, vízmosásos, buckás, szikes, tőzeges, lapos területeket, nagyobb kopárokat, mezőgazdasági művelésre alkalmatlan területeket erdősítésre, fásításra jelölték ki. Erdőben és fában szegény országunk fejlődése szempontjából ez is fontos kérdés volt.

A termelészövetkezet tagja, a termelészövetkezet területén álló épületet a tagosítás után is megtarthatta, körülötte egy hold háztáji területet is biztosítottak számára. Egyéni gazdálkodók területén álló épületét kártalanítás ellenében megvásárolhatták. Ha egyezség nem jött létre 800 négyszögöl területtel azt megtarthatta. Számbavétel után itt is az **elhelyezkedési tárgyalás következett**. Rögzítették a belterület és zártkert határvonalát, megállapodtak valamennyi érintett nagyüzem tábláinak határvonalában és ki-jelölték azokat a területeket, amelyeken a megmaradt néhány egyéni gazdálkodó csereingatlant kapott. **Előzetes terv** alapján a területek kialakítása és elhelyezése a következő sorrendben folyt le:

Először háztáji területet jelölték ki szövetkezetenként, majd ezt követte az egységes kezelésbe vett legelők területének elhatárolása. Sorrendben előzőeket az állami gazdaságok, a kísérleti és tangazdaságok, kutató intézetek területének kialakítása követte. Végül a munkafolyamat a szövetkezetek területkialakításával, a helybeli és a szomszéd községben lakó egyéni gazdálkodók csereterületének és a fásítás céljára szolgáló területek kijelölésével fejeződött be.

A sorrend nem azt jelenti, hogy egy-egy gazdaság elhelyezését a többi-től elkülönítve tárgyalták. Ez a módszer kizárta volna a további fejlődés lehetőségét.

Átnézeti vázlaton tüntették fel a gazdaságok megállapított határvonalait és elkészítették a **földrendezési javaslatot**, amelyet a csatolt munka-részekkel együtt a járási tanács vb elnöke hagyott jóvá, és elrendelte a

javaslatban foglaltak végrehajtását. A javaslatot az elhelyezkedési tárgyalás után, a számbavételi munkarészek és a földrendező bizottság határozata alapján készítették el. (5. modul)

A **részletes tervezést** az elhelyezkedési tárgyalás során készült **vona-las terv**, valamint a csereföldekre vonatkozó kimutatások alapján végezték. A táblák megosztását a nyilvántartási térképen kívül az átnézeti vázlat példányain és a nyilvántartásban is átvezették. Utóbbi tartalmazta a változás előtti és utáni állapotokat. A kitézési méreteket az átnézeti vázlat egyik fénymásolati példányán, az un. **tömbkitézési vázlaton** tüntették fel.

Az egyéni csereterületeket az elhelyezkedési sorrend alapján, a helyszínelés adatainak figyelembevételével a nyilvántartási térképen tervezték meg úgy, hogy a szélességi méretek deciméter pontosak legyenek.

A keletkezett új földrészletek megjelölésére ekkor vezették be, kezdeti másféle jelölések után, az un. nullás helyrajzi számozást. /Pl. 035/ és ez a számozás maradt a külterületek számozási rendszere. Hasonlóan nullás számmal jelölték a vonalas létesítmények, a belterület és zártkert területét is.

Valamennyi **földmérői feladat** nagyobb volt a részleges tagosításnál ismertettnél, így a földmérési előkészítés is hosszabb ideig tartott, volumenében lényegesen nagyobb volt. A **helyszínelés** során kellett mérni és térképezni a változásokat. Valamilyen eljárással elkészítették az 1:10 000 méretarányú átnézeti vázlatot, amelyen az előzőekben leírtak szerint jelölték az új táblákat, összegezéssel megállapították valamennyi nullás helyrajzi számmal ellátott terület nagyságát. A kimutatásnak, amelyben az összegezést végezték természetesen egyezni kellett a község összterületével.

A számbavétel ideje alatt pótolták a földmérők az esetleges elmaradt helyszíneléseket, kiegészítették az átnézeti vázlatot és a táblák összeállítását a mért változásokkal. A számbavétel alatt kisebb mértékben volt szükség földmérőre.

Az elhelyezkedési tárgyalás eredményét a földmérő **elhelyezkedési váz-rajzon rögzítette**. Nagy figyelmet igénylő munka volt ez, hiszen a tárgyalás menetét az átnézeti vázlat egyik példányán folyamatosan vezetni kellett, állandóan számolni kellett, hogy mekkora az egyes gazdaságok területe.

A nagyüzemek területét és a csereingatlanokat a részleges tagosításnál megismert módon adták birtokba. A munkálatok végén a földmérők elkészítették az előirt, már korábban megnevezett térképeket is munkarészeket.

A részletes és általános tagosítás /földrendezés/ szabályai, előírásai többször változtak, emiatt előbbi leírás is általános jellegű. (5. modul)

7.4. 2.7.4 A kiegészítő földrendezés és az önkéntes földcsere

A **kiegészítő földrendezés** hasonlít a részleges tagosításhoz, olyan községekben fordul elő, ahol földrendezést már végeztek.

Előzőek miatt a földmérő tevékenysége azokra a műveletekre terjed ki, amit a 2.6.2. szakaszban már leírtunk. A feladat a földmérési előkészítéssel kezdődik, folytatódik a számbavétellel, kialakítják a megfelelő nagyságú táblákat, majd cseretárgyaláson rendezik a csereingatlanok sorsát.

Az **önkéntes földcsere** is rendkívül hasonlít a részleges tagosításhoz és a kiegészítő földrendezéshez. A földmérő munkája is közel azonos. A különbség az, hogy az önkéntes földcsere nem hatósági eljárás, hanem azt a nagyüzem és az egyéni gazdálkodók közötti közvetlen tárgyalás és megegyezés alapján végzik.

A földmérő munkája itt is az eljárás földmérési megvalósítását jelentette. A nagyüzem elképzeléseinek megfelelően a szétszórt ingatlanokba betervezik a csereingatlanokat, azokat kitézik, birtokba adják, a megfelelő munkarészeket elkészítik.

Önkéntes földcsere már kialakult mezőgazdasági nagyüzemek között is lehetséges volt. Ilyenkor az üzemek táblát, illetve táblákat cseréltek egymás között. A földmérő általában akkor kapcsolódott be a feladatba, ha valamelyik táblát meg kellett osztani. Elkészítették a megosztás tervezetét, a helyszíni kitézést és birtokbaadást. A földmérői feladatokkal egy időben természetesen el kellett végezni a jogi, nyilvántartási rendezést is.

Az önkéntes földcsere eredményeként az üzemhez csatolt táblákat feltüntetik a gazdaság üzemi térképén, az átadott táblákat pedig törlik az üzemi térképről /az üzemi térkép szervezési, irányítási eszköz, amelynek tartalmát, pontosságát, méretarányát a gazdálkodás igényei szabják meg/.

Hivatkozva az 1. modulra megjegyezzük, hogy az 1976. évben kiadott, a földrendezést szabályozó törvényerejű rendelet szerint: **a mezőgazdasági üzemek nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területeit elsősorban önkéntes földcserével kellett kialakítani.** Általános földrendezésre csak akkor kerülhetett sor, ha önkéntes földcserével a külterületi földeket összevonni nem lehetett. Ha utóbbi sem vezetett eredményre, akkor részleges földrendezéssel kellett a területkialakítást elvégezni, amely csak egy dűlőre vagy határrész-re terjedt ki. A mezőgazdasági üzem területén magántulajdonban és egyéni használatban visszahagyott földeket pedig üzemen belüli földrendezéssel lehetett kialakítani.

Az új törvényerejű rendelet kiadása, az új szabályozás akkor azért vált szükségessé, mert:

- A korábbi mechanizmus elavulttá vált, nem felelt meg a követelményeknek, nem volt hatékony eszköze a terület kialakításának.
- Időközben /1959, 1960, 1965, 1972-höz képest/ a hazai földtulajdoni és földhasználati viszonyokban jelentős változások történtek.

A témával részletesebben a modul következő, 2.8. fejezete foglalkozik.

Az egyes eljárások szemléltetése az elméleti órákon, gyakorlati foglalkozásokon majd eredeti korabeli munkarészek bemutatásával történik.

8. 2.8 Földtulajdon-viszonyok átalakítása kárpótlással (harmadik földreform)

Szakirodalmi források szerint (Tanka E., 1999) 1989-ben a termőterület 14,9 %-át az állami gazdaságok, 70,9 %-át a szövetkezetek, 14,2 %-át a magángazdaságok használták. A nagyüzemek (kb. 1500) földalap 85%-át használták. Az állami gazdaságok átlagterülete 7600 ha volt és átlagosan 960 főt foglalkoztattak. A téészek átlagos nagysága 3800 hektárnyi volt, ahol közel 380 fő dolgozott. Az 1,4 millió magángazdaság átlagos területe csak 0,62 hektárt ért el. Szakírók ezt a sajátos szerkezetet és használatot a működési módot illetően egyedülállónak ítélték Európában és a világban.

A földtulajdon – viszonyok újabb-, igen jelentős átalakítása (kronológiánk szerint a harmadik nagy reform) a kárpótlási folyamat részeként valósult meg, illetve valósul meg az ún. **kárpótlási törvények** és hozzákapcsolódó végrehajtási rendelkezések szellemében. (1991. évi XXV.-, 1992. évi XXIV.-, 1992. évi XXXII. törvény, amelyet rövidebben I., II., III. kárpótlási törvénynek is neveznek. Előzőeket még további törvények: az 1992. évi II.-, az ún. átmeneti törvény, 1993. évi II.-, a földrendező és földkiadó bizottságokról szóló törvény követték).

Az I. kptv. 1991. augusztus 10-én lépett hatályba. E törvény alapján azokat a természetes személyeket illeti meg a kárpótlás, akiknek magántulajdonát az 1949. június 8-át követően alkotott jogszabályok alkalmazása következtében sérelem érte. Az 1939. május 1 és 1949 június 8 között alkotott jogszabályok miatti vagyoni sérelmet szenvedettekre ugyancsak az ezen törvényben meghatározott elvek szerint kidolgozott **II. kptv.** előírásai az irányadóak.

Az **1992. évi I. törvény** biztosította, hogy a termelőszövetkezeti tag lehetőség szerint azon a területen kapja vissza földjét, ahol az eredetileg a tulajdonában volt:

„**14. §** (1) A 13. § (2) bekezdésének a) és d) pontjaiban meghatározott földeket úgy kell kijelölni, hogy azok azon a településen, illetőleg elsősorban a település azon részén legyenek kijelölve, ahol azok a tulajdonosoktól a szövetkezet közös használatába kerültek.

(2) A 13. § (2) bekezdésének a) pontjában meghatározott földeket úgy kell kijelölni, hogy:

- a. e földek kataszteri jövedelme (a továbbiakban: AK értéke) feleljen meg a részarány-földtulajdonosokat az ingatlan-nyilvántartás szerint megillető összesített AK értéknek;
- b. e földeken, valamint a szövetkezet közös használatában álló földeken belül az azonos művelési ágú, illetve a művelés alól kivett területek mennyisége arányaiban feleljen meg egymásnak;”

A részarány-kiadás jogalapja az **1993. évi II. törvény**, amelynek vonatkozó része a következők szerint rendelkezik:

„5. § (1) A földkiadási eljárás a részarány-földtulajdonos kérelmére indul. A földkiadási kérelmet a részarány-földtulajdonos e törvény hatálybalépését követő 60 napon belül nyújthatja be a földjét használó szövetkezet gazdálkodási területén működő földkiadó bizottságnál.

(2) A földkiadási kérelmet írásban kell benyújtani. A kérelemnek tartalmaznia kell a tulajdonos személyi adatait (név, névváltozást megelőző név, születési hely, idő, anyja neve) és lakcímét.

(3) A tulajdonos a kérelemben megjelölheti, hogy a szövetkezet gazdálkodási területén melyik településen és a településen belül a magánszemélyek részarány-földtulajdonának kielégítésére elkülönített földalapok közül melyikből és melyik földrészlet terhére kéri földkiadási kérelme teljesítését. Arra az esetre, ha a kérelem a megjelölt település területén nem lenne teljesíthető, a tulajdonos megjelölheti, hogy a földkiadó bizottság a szövetkezet gazdálkodási területén lévő településeket milyen sorrendben vegye figyelembe kérelmének átsorolásakor. Ha a tulajdonos a részére kiadásra kerülő föld önálló ingatlanra alakítását is kéri, nyilatkoznia kell arról, hogy vállalja annak költségeit.”

Az 1992. évi XXXII. tv. azokat a személyeket (illetve hozzátartozókat) juttatja kárpótláshoz, akiket 1939. március 11. és 1989. október 23. között az életüktől, vagy szabadságuktól politikai okokból jogtalanul megfosztották.

Megjegyezzük, hogy a termőfölddel kapcsolatos tulajdonviszonyok átalakítása a hatályban lévő földtörvénytől függetlenül történt. A termőföldről szóló új törvényt az Országgyűlés 1994. 04. 06-án – a négyéves parlamenti ciklus lezárása előtt két nappal – fogadta el.

Statisztikai adatok szerint (Bacsa J.,1993.) a kárpótlásra jogosultak száma meghaladta az **1 400 000 főt**. Nevesíteni kellett kb. **1 400 000 termelőszövetkezeti tag részaránytulajdonát ill. 500 000 termelőszövetkezeti és állami gazdasági alkalmazottnak** a kárpótlási törvény alapján kapott földtulajdonát.

Kárpótlást kérők AK igénye	41.3 Mill. AK.	3,0 Mill. ha
Résztulajdonban van	38,6 Mill. AK.	2,1 Mill. ha
Tagi-alkalmazotti alap	10.5 Mill. AK	0,7 Mill. ha
Összesen:	90,4 Mill. AK	5,8 Mill. ha

2-3. ábra: Kárpótlási adatok

Az ingatlan-nyilvántartás szerint az aranykorona érték együttesen 124 millió. Látható, hogy annak 3/4 része a kárpótlási törvényekkel valamilyen formában érintve van, illetve volt.

Kárpótlásra jogosult volt az

- a magyar állampolgár,
- aki a sérelem elszenvedésekor magyar állampolgár volt,
- akit magyar állampolgárságától való megfosztással összefüggésben ért sérelem,
- az a nem magyar állampolgár, aki 1990. december 31-én életvitelszerűen Magyarországon élt.

Ha a volt tulajdonos elhalálozott, kárpótlásra leszármazója ennek hiányában túlélő házastársa tarthatott igényt. A leszármazók egymás között egyenlő arányban jogosultak kárpótlásra. Ezzel ellentétes, korábbi végrendeleteket sem lehetett figyelembe venni.

A törvények, kormányrendeletek által deklarált döntések végrehajtását erre a célra létrehozott intézmények, szervezetek segítették.

Az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal (OKKH)

Országos hatáskörű államigazgatási intézmény volt, 1991 – 1994 között címzetes államtitkár vezette, majd a földművelésügyi miniszter irányítása alá került. 1998. 04. 01-től Központi Kárrendezési Irodaként (KKI) működik. Központi költségvetési szerv, irányítását és felügyeletét továbbra is a földművelésügyi miniszter látja el.

Feladata az irányítás, ellenőrzés, személyi feltételek biztosítása mellett személyi kárpótlási ügyekben első fokú-, egyéb ügyekben másodfokú hatósági feladatok ellátása.

Megyei Kárrendezési Hivatal (MKH)

1991. augusztus 1-jével megyénként alakultak 10 fővel. Létszámuk az elvégzendő munkákkal arányosan gyarapodott.

Az adminisztratív teendők mellett feladatuk a kijelölt földalap AK értékének közlése az érdekeltekkel; az árverések előkészítése, ütemezése, egyeztetések végzése, minden árveréssel összefüggő munka; közreműködőkkel való kapcsolattartás,... stb.

1998. 04. 01-től nem megyénkénti, hanem területi kirendeltségként működnek tovább. Az illetékességi terület megjelölésével országosan 13 irodát szerveztek. (A Fejér és Tolna Megyei Kárrendezési Iroda székhelye Székesfehérvár).

Érdekegyeztető Fórum (ÉF)

A fórum az igénybejelentők közül megválasztott 3-11 tagból, a szövetkezet, az önkormányzat és a részarány-földtulajdonosok megbízottjaikból állt. Feladatuk a földalap elkülönítésben való közreműködés; a szövetkezet által elkészített földalap elkülönítési tervezet véleményezése volt.

A helyi érdekegyeztető fórumot az önkormányzatok alakították meg.

Földrendező Bizottság (FB)

Tagjait az önkormányzatok képviselőtestülete választotta a kárpótlásra jogosultak közül, (létszáma 6 – 10 fő lehetett) munkájukkal a kárpótlási törvényekben meghatározott feladatok megoldását segítették.

A kárpótlási folyamatban **meglévő intézmények** is közreműködtek. (Megyei és körzeti földhivatalok, levéltárak, múzeumok, bíróságok,... növényvédelmi és agrókémiai állomások).

8.1. 2.8.1 A kár mértékének meghatározása

Termőföld esetén a kár mértékét a termőföld kataszteri tiszta jövedelme alapján kellett megállapítani úgy, hogy egy AK érték ezer forintnak felelt meg. Erdők esetében az AK érték négyszeresét kellett alkalmazni. **A kárpótlás az ország teherbíró képességének figyelembevételével csak részleges, a kárösszeg mértékének növekedésével csökkenő mértékű volt.** Az elszenvedett kár és a kárpótlás mértékének összefüggése:

A kár mértéke	A kárpótlás mértéke
0-200 000 Ft-ig	100 %
200 001 - 300 000 Ft-ig	50 %
300 001 - 500 000 Ft-ig	30 %
500 000 Ft fölött	10 %

2-4. ábra: Kárpótlások mértékei

A kárpótlás mértéke tulajdoni tárgyaként és volt tulajdonosonként az 5 000 000 Ft-ot nem haladhatta meg.

A kárpótlás összegéről a kárpótlásra jogosult kárpótlási jegyet kapott. A kárpótlási jegy három évig kamatozott. A kárpótlási jegy - miután értékpapír - átruházható.

Ha a kárpótlásra jogosult vállalta, hogy az adóhatóságnál az árveréstől számított 30 napon belül mezőgazdasági vállalkozóként bejelentkezik, mezőgazdasági vállalkozói támogatásként - az árverésen való termőföldvásárlás céljából - igényt tarthatott a kár mértéke és a kárpótlás összege közötti különbözetre. A kárpótlás és a támogatás együttes összege nem haladhatta meg az 1 000 000 Ft-ot.

A vállalkozói támogatáson vásárolt termőföldre az ingatlan-nyilvántartásban öt évre szólóan jelzalogot és elidegenítési tilalmat kellett bejegyezni.

Lakások alapterülete szerinti osztályozás Budapesten	Épületek kárptótlása [Ft/nm]
I. lakbérövezet	2000.00
II. lakbérövezet	1500.00
III. lakbérövezet	1000.00
Városban	800.00
Egyéb településen	500.00
Üres belt. ép. telek	200.00

2-5. ábra: Épületek kárptótlása

8.2. 2.8.2 A földalapok képzése

A kárptótlási földek kijelölése érdekében el kellett számolni a gazdálkodó üzem teljes földterületével. Ennek szabályait – mint említettük - az **1992. évi II. törvény** az úgynevezett **Átmeneti törvény** tartalmazza. A törvény négy földalapba rendeli sorolni a földterületeket. Ezek:

- Részarány-tulajdoni földalap,
- Állami Tulajdoni földalap,
- Tagi-alkalmazotti földalap,
- Kárptótlási földalap.

A törvény vásárlási jogot biztosított a szövetkezeti föld hasznobérlőjének arra, hogy öt évnél hosszabb bérlet esetén a föld tulajdonjogát a polgári jog szabályai szerint megszerezhesse.

Az alapok képzésénél az volt a kiindulási elv, hogy először a részarány-tulajdonosok földalapját kellett meghatározni. Ezt a munkát a gazdaságok a földhivatalok segítségével végezték el. (A kárptótlás AK értékét az MKH közölte az érintett gazdasággal. A földterületek kijelölésében az EF-ok is közreműködtek. A földalap képzését végül az MKH bírálta el és a kijelölésről államigazgatási határozattal döntött). Ugyancsak el kellett különíteni az állami tartalék-területeket is. E két földalapba nem tartozó területeket 50 % - 50 %-nak megfelelően kellett a tag-alkalmazotti és a kárptótlási földalapba helyezni.

Ha a tagi-alkalmazotti földalap képzésénél nem volt szükség a felosztandó terület 50 %-ára, a maradékkal a kárptótlási földalapot megnövelhették. Ugyancsak lehetőség volt az állami tulajdonú földek kárptótlási földalapba való kijelölésére is.

A kárptótlási törvények lehetővé tették a szövetkezetben a szövetkezeti tagok és alkalmazottak, állami gazdaságnál az alkalmazottak földtulajdonhoz juttatását. Tagok esetében 30 AK-ig, alkalmazottak esetében 20 AK-ig lehetett kiegészíteni meglévő földterületeiket, illetve ennyi AK-értékű területet kaphattak. A nyugdíjas tagokat és alkalmazottakat a juttatásnál figyelembe lehetett venni.

A részarány földtulajdonos kérésére az ingatlan-nyilvántartásban feltüntetett tulajdoni részarányoknak-, az AK értéknek megfelelő értékű földet részére ki kellett adni. Az önálló ingatlaná alakításának költsége a tulajdonost terhelte. Később a költség 50 %-át az állam átvállalta.

Az önálló ingatlaná alakítást, a földrészletek helyszíni kitzzését és birtokbaadását a Földkiadó Bizottságok (FB) határozatának megfelelően, megbízói szerződés alapján általában vállalkozók végezték! A részarány-tulajdon és a tagi – alkalmazotti földalapot szétszórtabban ugyan, de a belterülethez közeleső területekből alakították ki.

A földalapok képzésével kapcsolatosan fontos kiemelni, hogy a kárptótlási törvénynek és a szövetkezeti törvénynek számos **természetvédelmi vonatkozású előírása** volt.

Az **Országgyűlés kimondta**, hogy a különleges oltalmat igénylő, nemzeti kincsnek minősülő természeti értékeink védelme, egy piacgazdasági elvekre épülő gazdasági szerkezet átalakításban is kiemelten kezelendő kérdés.

A **kárpótlási törvény értelmében** a kárpótlásra kiadásra kerülő termőföldet védett természeti területen kívül kellett kijelölni. Ha az így rendelkezésre álló terület, a kijelöléshez nem volt elegendő, a természetvédelmi hatóság hozzájárulásával nemzeti park, nemzetközi egyezmények hatálya alá tartozó, továbbá a fokozottan védett területek kivételével, a szövetkezet tulajdonában lévő szántó, kert, gyümölcsös, szőlő és erdő művelési ágba tartozó egyéb védett természeti területen kellett kijelölni a földalapot. E rendelkezéseket a védelemre tervezett területek esetében is alkalmazni kellett. A védetség tényéről, a területen fennálló korlátozásokról az árverésen résztvevőket pedig írásban kellett tájékoztatni.

Hasonló szellemben fogalmazódott az **átmeneti törvény** is a mezőgazdasági szövetkezetek földalap kijelölése kapcsán. E törvény vitatott előírása (19.§.) volt: „a földalapba ki nem jelölhető védett és védelemre tervezett területeket állami tulajdonba és az illetékes nemzeti park igazgatóság kezelésébe kellett adni.” **Törvényt módosítás miatt az előírásokat nem kellett betartani, jelentős területek kerültek magántulajdonba.** Ezeket a területeket adás-vétellel, vagy kártalanítás ellenében kisajátítási eljárással lehetett a megelőző években visszavásárolni és állami tulajdonként a természetvédelmi hatóság kezelésébe adni. A tervkészítést és végrehajtást 1998-ig miniszteri biztos irányította. Napjainkban a földvásárlásokat többségében a nemzeti parkok birtokügyi felügyelői folytatják.

Előzőek szerint 1996-2000 közötti években a nemzeti parkok (9) részére 109 678 ha területet vásároltak meg (1996-ban 27 885 ha, 1997-ben 40 011 ha, 1998-ban 22 944 ha, 1999-ben 12 327 ha, 2000-ben 6 511 ha).

1999 márciusában a nemzeti park igazgatóságok kezelésében 1 797 005 ha terület volt (Forrás: KVM TVH. Kállay Gy.).

8.3. 2.8.3 A termőföldlicitekről

A kárpótlásra kijelölt földeket árverésen, licitálással lehetett megszerezni. A licitáláson a saját jogon szerzett kárpótlási jeggyel vagy utalvánnyal az a kárpótlásra jogosult személy vehetett részt:

- akinek a földje a gazdálkodó szervezet tulajdonában volt,
- aki a termőföldet árverező szövetkezetnek 1991. január 1-jén és az árverés időpontjában is tagja volt,
- akinek 1991. június 1-jén abban a községben, városban volt az állandó lakhelye, ahol az árverező szövetkezet termőföldterülete volt.

Az árverésen a kárpótlásra jogosult nevében - meghatalmazás alapján - képviselője is eljárhatott. A meghatalmazást közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kellett foglalni.

8.4. 2.8.4 Az árverések meghirdetése és végrehajtása

Az árverésre kerülő termőföldek helyrajzi számát, területét, művelési ágát és kataszteri tiszta jövedelmét a **Magyar Közlönyben** meg kellett hirdetni. Megjelent ezen kívül egy országos napilapban, az **Új Magyarországn**ban is. Korábban egy megyei újságban is meg kellett jelentetni, de a nagy hirdetési költségek miatt ettől később eltekintettek. Az árverést a gazdaság székhelye szerint illetékes megyei (fővárosi) kárrendezési hivatal államigazgatási jogkörben eljáró dolgozója vezette.

Az első árverést akkor lehetett kitűzni, amikor adott községben a gazdaságra vonatkozóan bejelentett kárpótlási igények AK-ban kifejezett összegének a 30 %-át elbírálták. A következő árverést az elbírálás 70 %-ánál, a harmadikat az összes kérelmek elbírálása után két hónapon belül lehetett megtartani.

A kárpótlókat a kárpótlás összegéről az illetékes kárrendezési hivatal által kiállított határozattal értesültek. A határozat kézhezvétele után a területileg illetékes bankfiók adta ki a kárpótlási jegyet vagy utalványt. Árverezni csak ezek birtokában lehetett. Az árverésre jelentkezőnek igazolni kellett személyi azonosságát, a lakhely megállapítása és a saját jogon szerzés ellenőrzése miatt. A licitáló a jelentkezéssel egyidejűleg kötelezettséget vállalt arra, hogy a megvásárolt termőföldet 5 éven belül nem vonhatja ki a mezőgazdasági termelésből, és tudomásul vette, hogy 3 éven belüli eladás esetén, az eladónak, a föld vételárát, az eladás évében, személyi jövedelemadója megállapításához be kell vallania.

A licitálásokra művelődési házakban, polgármesteri hivatalokban esetenként fedett sportcsarnokokban került sor. Az árverési procedúra nagyon adminisztrációigényes volt. A kárrendezési hivatal dolgozóit számítógépek is segítették feladataik ellátásában.

A licitáláshoz a vásárlók tárcsát kaptak, és vételi szándékukat annak felemelésével jelezték. A földterületek helyrajzi számonként kerültek árverezésre. A kikiáltási ár 3000 Ft. A lefelé történő licitálásnál a legalacsonyabb ár 500 Ft. Ha egy tábla több személy tulajdonába került a táblán belüli elhelyezkedés sorrendjét megegyezéssel, ennek hiányában sorsolással döntötték el. Ha valaki a már bejelentett vételtől visszalépett, elveszítette a letétbe helyezett kárpótlási jegy összegének 20 %-át.

A licitálással megszerzett földterületről a vásárló térképvázlatot kapott, melyet ott a helyszínen vett kézhez, illetve egyes esetekben posta útján juttatták el címére.

Az árverések előtti és utáni földhivatali feladatokat útmutató részletesen szabályozta.

(Földkijelöléssel kapcsolatos előkészítő feladatok; Kárpótlási keretmérések; A földhivatali átvétel és a kárpótlási hivatal részére való átadás feladatai; Az árverés földmérési jellegű feladatai; Földrészletek kitzúzése, jegyzőkönyvi átadás. A felsorolt munkaszakaszokkal összefüggő ismeretek megtanítása az Országos felmérés c. tantárgy feladatkörébe tartozik).

Az árverésekről általánosságban kijelenthető, hogy azok lebonyolítása országos viszonylatban is eredményes volt. Az állítást igazolják a 2.8. fejezetben közölt számadatok is. A települések nagyobb hányadában aktívan és jó hatásokkal dolgoztak a földrendező bizottságok. Segítették a termőföld vásárlási igények felmérését, összehangolását, az átvezetések a táblák közötti eligazodást és az egyezségek létrehozását (Fejér megyében az MKH adatai szerint 1992 – 1997 közötti években szervezett 958 földárverés kapcsán 22 árverési kifogást nyújtottak be, amelyből az OKKH 21-et II.fokon elutasított, bírósági per 2 esetben indult).

Előzőekből nem következik, hogy az árverések az egész országban zökkenőmentesen, problémák nélkül zajlottak le. A negatívumok többsége a kárpótlási elvek megfogalmazásából, az árverési technikából adódik (Több mint 50 %-ban gazdaságos hasznosításra önállóan alkalmatlan földrészlet alakult ki; Az 500 Ft/AK vételi arány miatt kevés lett a föld; Nem lehetett kiküszöbölni a kárpótlási jegyek felvásárlásán alapuló spekulációs célú földvásárlásokat).

A téma és a fejezet teljesebb feldolgozásához, továbbgondolásához ajánljuk Dr. Fenyő György és tsai (1991), valamint Dr. Pesta J. – Dr. Jójárt L. (1992) irodalomjegyzékben megnevezett füzeteit.

9. 2.9 Eltérés és hasonlóság a földtulajdon és földhasználati viszonyok átalakítását eredményező „három nagy reform” között

A kárpótlási folyamat befejezéséhez közeledik (Az FVM Földügyi és Térképészeti Főosztály (FTFO) adatsora szerint 2000. 12. 31-én a kárpótlási munkák állása 99,74 %-osnak, ingatlan-nyilvántartáson történő átvezetése 99,08 %-osnak, a részaránykiadási munkák állása 94,13 %-, illetve 91,24 %-osnak tekinthető). Érdemes vizsgálni, elemezgetni, hogy szinte az egész ország területét érintő „földmozgások” miben voltak azonosak és miben tértek el egymástól. A vonatkozó fejezetekben leírtak és szakirodalmi feldolgozás alapján (Benet I. 1995) az alábbi megállapítások fogalmazhatók meg:

1. Az 1945. évi földosztás, a mezőgazdaság „szocialista átszervezése” és a „kárpótlás – földosztás” egyaránt politikai indíttatású volt;
2. Mindhárom a földtulajdoni, illetve a földhasználati viszonyokat alapjaiban és rövid idő alatt kívánta megváltoztatni;
3. Mindhárom esetben a mezőgazdaság termelési tényezőinek (föld, munka, tőke) kombinációja alapjaiban szétzúzódott, és egy új kombináció kiépítését kellett, illetve kellene megvalósítani;
4. Az első felszámolta a magántulajdonon alapuló nagybirtokokat, a tömeges kollektivizálás pedig likvidálta a „full-time” paraszti gazdaságokat, míg a harmadik, amely a magántulajdon kizárólagosságára törekszik, szétverte a termelőszővetkezeti szektort, valamint az állami gazdaságokat, és lehetőséget adott az 1949. évi birtokstruktúra rekonstruálására;
5. Amíg a „szocialista átszervezés” egyoldalúan a nagyüzemeket helyezte előtérbe, és kimondatlanul is azt sugallta, hogy „a nagy hatékony”, a jelenbeli privatizálás, a kárpótlás tulajdonképpen lehetőséget adott az

1949. évi földbirtokviszonyokhoz való visszatéréshez, illetve azok megközelítéséhez, és kimondatlanul is „a kicsi a szép” állítást testesíti meg (Lásd földalapú támogatás);

6. A rendkívül gyors változások következtében mindig nagyon nagy a bizonytalanság, a szervezetlenség;
7. Mind a földosztás, mind a „szocialista átszervezés”, illetve a kárpótlás befejezése idején nagyon nagy a mezőgazdaság hitel, illetve támogatás iránti igénye;
8. A rövid idő alatt lejátszódó változásokat felülről indította el a politika (az 1945. évi földosztás esetében részben fölülről, részben pedig alulról, szerves fejlődés eredményeként törtek utat maguknak a változások);
9. Az első esetben a földreformmal, a második világháború utáni sajátos feltételek közepette, valamint a földtulajdon és a földhasználat egységének megvalósulása következtében a termelés növekedésnek indult, a második és a harmadik esetben a mezőgazdasági termelés egyaránt visszaesett, azzal az eltéréssel, hogy amíg a „szocialista átszervezés” idején csupán a nettó termelés esett vissza, a bruttó termelés valamelyest növekedett, a jelenlegi privatizációs folyamatban a bruttó termelés visszaesése rendkívülinek tapasztalható.

Vélhetően a legfontosabb következtetések az eltelt félévszázad földtulajdon és földhasználati viszonyainak nagyobb ciklusokban történő változásairól biztonsággal levonhatók?! A hallgatók meg tudják válaszolni azt az eddig fel nem tett kérdést, hogy 1989 után ismét elmaradt egy földreform?! Az új politikai elit milyen társadalmi érdekeket képvisel?! A kérdés megválaszolását segíti majd a 4-9 modulok írott anyaga.

10. 2.10 Összefoglalás

A modulból meg lehet tanulni a magyar földbirtokrendszer történeti folyamatait, a korszakok birtokpolitikáját, azok társadalmi és gazdasági hatásait. A kárpótlási eljárást még részletesebben tanítjuk a nappali tagozatos hallgatóknak, meg kell ismerniük az aktuális törvények, rendelkezések fontosabb előírásait, a végrehajtás módját és volumenadatait. Rövid átvezető tanulságai és alkalmazása után leírtuk a mezőgazdasági nagyüzemek kialakításának egykori eljárásait. Végül összehasonlítjuk a „három nagy reformot” végig nyomon követve a politikai indíttatást, az alulról jövő kezdeményezést, a változást és mindezek hatását a bruttó termelésre.

Önellenőrző kérdések:

1. Ismertesse a magyar földbirtokrendszer kialakulásának rövid történetét!
2. Soroljon fel néhányat földreformok birtokpolitikai célkitűzéseiből!
3. Milyen jogszabályok érvényesülnek a kárpótlás során a védett természeti területekkel kapcsolatban?
4. Mutassa be a szocialista nagyüzemi gazdaságok kialakításának eljárásait!
5. Sorolja fel az általános tagosítás munkaszakaszait!
6. Ismertesse a kárpótlási törvények fontosabb előírásait!
7. Milyen intézmények, szervezetek segítették a kárpótlási döntések végrehajtását?
8. Volt-e hasonlóság és eltérés a magyar földreformok között?

11. 2.11 Tárgymutató, fogalomtár

földesúr - jobbágyrendszer

úrbér-úrbéres

szabadköltözködési jog

ösiség törvény

földreformok

korlátozott földmagántulajdon

földosztások
kollektivizálás
tagosítások
kárptótlási törvények
kármérték
földalapok
védett területek
termőföldlicit
földárverések

Irodalomjegyzék

- Szabó Gy.: *Föld- és területrendezés I. (földbirtok-birtokrendezési modellek)*; NyME Geoinformatikai Főiskolai Kar, Jegyzetsokszorosító Részleg, Szfvár., 2001.
- Dr. Fazekas B.: *Ötvenéves a földreform*, Statisztikai Szemle, 3.sz.; Bp., 1995.
- Benet I.: *A föld, az istenadta föld,...*, Statisztikai szemle, 3. sz.; Bp., 1995.
- Béli G.: *Magyar jogtörténet*; Dialóg Campus Kiadó; Bp., 2000.
- Hazay I. - Szalontai L.: *Országos felmérés és műszaki földrendezés*; Tankönyvkiadó, Bp., 1973.
- Földes és tsai: *Földjog*; Tankönyvkiadó; Bp., 1974.
- Váhl M.: *Áttekintés az 1945. évi földreformról és annak végrehajtásáról; Az Állami Földmérés Közleményei; 1. évf. Bp., 1949*
- Szabó B.: *Az 1945. évi földreform; Geod. és Kart. 1985/3. sz., 1985.*
- Lukács B. - Dr. Koronczay M.: *A mezőgazdasági területek kialakításáról; Geod. és Kart. 37. évfolyam, 1. sz., 1985.*
- Dr. Fenyő Gy., Dr. Ribánszki R., Dr. Sárosi M.: *A kárptótlási törvény és végrehajtása*; ELTE Jogi Továbbképző Intézet; Bp., 1991.
- Dr. Pesta J. - Dr. Jójárt L.: *Föld Szövetkezet Átalakulás*; Antalógia Kiadó; Bp., 1992.
- Bacsa I.: *Magyarország legnagyobb földreformja; Geod. és Kart. 1994/1., 1994.*
- Estók J. és tsai: *Agrárvilág Magyarországon*; Agrumentum Kiadó / Magyar Mezőgazdaság Múzeum, Bp., 2003.
- Tanka E.: *Föld és elsajátítás, Sorskérdések a földviszonyaink múltjában és jelenében*, Agroinform Kiadó, Bp., 1999